

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ:
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Дніпро
2017

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 2 від 19.10.2017 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Приймаченко Д.В. проректор з наукової роботи Університету митної справи та фінансів, доктор юридичних наук, професор

Кірін Р.С. завідувач кафедри цивільного, господарського та екологічного права Державного ВНЗ «Національний гірничий університет», доктор юридичних наук, професор

Пельтек Г.І. начальник відділу супроводження проектів Управління врегулювання простроченої заборгованості Управління супроводження корпоративного бізнесу юридичного департаменту Публічного акціонерного товариства «Перший український міжнародний банк»

Правове регулювання відносин власності: термінологічний словник / Аксютіна А.В., Андрієвська Л.О., Дзюба І.В., Іванова М.І., Кахович О.О., Нестерцова-Собакарь О.В., Новосад А.С., Саксонов В.Б., Смесова В.Л., Тимченко Л.М. За загальною редакцією к.ю.н., доц. Нестерцової-Собакарь О.В. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ., 2017 – 170 с.

Термінологічний словник підготовлено у відповідності до програми навчальної дисципліни «Правове регулювання відносин власності». У словнику викладено основні поняття, дефініції, категорії та надано їх стислу характеристику. Словник призначено для здобувачів вищої юридичної освіти й усіх, хто цікавиться термінологією правового регулювання відносин власності.

ПЕРЕДМОВА

Право власності є одним із найбільш важливих інститутів для будь-якої правової системи, оскільки належне юридичне забезпечення відносин власності визначає зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин в цілому. Таке регулювання в значній мірі обумовлене властивостями та суспільною важливістю самого об'єкта власності.

Професійна підготовка юристів, фахівців у сфері правового регулювання відносин власності, передбачає отримання сталої системи знань щодо норм права, які регулюють майнові відносини.

Сучасна юридична база правового регулювання відносин власності, ґрунтується на численній кількості правових актів, які містять множину дефініцій, понять та категорій, що обумовлює потребу розробки та публікації як наукової, так і навчально-довідникової літератури, що має забезпечити адекватне розуміння відповідних положень задля їх належного застосування.

Видання словника з правового регулювання відносин власності покликане сприяти оволодінню спеціальною термінологією, що дозволяє з'ясувати зміст і сутність понять, тих чи інших категорій, їх правову природу, наявність чи відсутність взаємозв'язків між ними, простежити наступництво багатьох із них, встановити їх співвідношення із європейським, світовим та міжнародним правом тощо.

Даний словник базується на сучасному рівні правових знань і досягненнях як вітчизняної, так і світової юриспруденції у сфері правового регулювання відносин власності. У ньому розкриваються стрижневі поняття вітчизняного права, національного законодавства, узагальнено сучасний досвід юридичної практики щодо організаційно-правового забезпечення відносин власності.

У словнику вміщуються статті, в котрих висвітлено понятійно-категоріальний апарат, який дає уявлення про правове регулювання відносин

власності. Значна група статей термінологічного словника надає визначення, що відносяться до різних інститутів і галузей права.

Враховуючи специфіку інформативного характеру термінологічного словника, в його змісті не подається розширена юридично-економічна характеристика окремих понять і категорій. У статтях словника надано характеристику тим дефініціям, які визначаються у науковій та навчальній літературі як основні.

Деякі поняття й терміни, які викладені у статтях словника, а також вжиті в їх тексті, подані у тому значенні, в якому вони застосовуються саме у вітчизняному праві та національному законодавстві.

У процесі користування термінологічним словником слід також звертати увагу на те, що деякі поняття, закріплені в одному нормативно-правовому акті, не завжди мають однакове значення за змістом, а також можуть відрізнятися за формою, з тим, яке міститься в іншому.

Деякі визначення, поняття, терміни словника супроводжуються подальшим текстом нормативних приписів, які закріплені у відповідному законі, а також доповнені теоретичними доробками, що дозволяє найбільш повно з'ясувати правову природу певного феномену, явища чи процесу.

Пропонований словник підготовлений з урахуванням загальноприйнятих правил стосовно видань такого типу – статті в термінологічному словнику розміщені за алфавітом, їх назви подаються переважно в однині, вживається традиційна система скорочень і т. д.

Словник призначено для здобувачів вищої юридичної освіти й усіх, хто цікавиться термінологією правового регулювання відносин власності.

В.Б. Саксонов.

Автентичний текст міжнародного договору – текст міжнародного договору, який після відповідних перекладів зафіксовано (автентифіковано) уповноваженими сторонами як остаточний і такий, що має рівну обов’язкову силу та однаковий юридичний зміст.

Автономія волі – принцип, згідно з яким учасники приватноправових відносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин.

Адміністративно-господарські санкції – це заходи організаційно-правового або майнового характеру, що застосовуються за порушення встановлених правил здійснення господарської діяльності до суб’єктів господарювання, уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування на умовах, у порядку та в спосіб, визначений у законодавстві, що спрямовані на припинення правопорушення та ліквідацію його наслідків. Види адміністративно-господарських санкцій визначені у ст. 239 ГК України. У доктрині господарського права адміністративно-господарські санкції залежно від характеру спрямування розділяють на господарсько-організаційні та адміністративно-майнові. Господарсько-організаційні санкції – це передбачені законом заходи організаційного впливу (обмеження) на суб’єкта господарювання, що застосовуються компетентними державними органами або за їх ініціативою судом у передбачених законом випадках. Адміністративно-майнові санкції – це передбачені законом заходи майнового впливу на порушника, що застосовуються компетентними державними органами (щодо конфіскації – судом) у передбачених законом випадках.

Акціонерне товариство – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Акція – вид цінних паперів, що являє собою свідоцтво про власність на визначену частку статутного (складеного) капіталу акціонерного товариства і надає її власнику (акціонеру) певні права, зокрема: право на участь в управлінні товариством, право на частину прибутку товариства у випадку його розподілу (дивіденд), а у випадку ліквідації — на частину залишкової вартості підприємства. Акція – іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Анексія – (лат. annexio - приєднання) - протиправне насильницьке приєднання (захоплення) однією державою території іншої держави.

Антимонопольний комітет України – це державний орган зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Працівники Антимонопольного комітету України при виконанні службових обов'язків є представниками державної влади. Їх особисті і майнові права охороняються законом нарівні з працівниками правоохоронних органів.

Антимонopolно-конкурентне законодавство – законодавство, що регулює відносини, які виникають у зв'язку з недобросовісною конкуренцією, обмеженням та попередженням монополізму у господарській діяльності, складається з Господарського кодексу України, закону «Про Антимонопольний комітет України», законів «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про природні монополії», Паризької конвенції про охорону промислової власності, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, іншими актами законодавства, виданими на підставі законів чи постанов Верховної Ради України.

Арбітражна практика – це рішення по конкретних справах, які приймаються недержавними незалежними арбітрами (комерційним арбітражем, третейським судом) при вирішенні спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Арбітражна угода у зовнішньоекономічній діяльності – це угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні. Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження в контракті або у вигляді окремої угоди.

Арбітражне застереження у зовнішньоекономічній діяльності – частина зовнішньоекономічного договору, згідно з якою сторони погоджуються передавати до арбітражу майбутні суперечки.

Арбітражний керуючий – це фізична особа, призначена господарським судом у встановленому порядку в справі про банкрутство як

розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор з числа осіб, які отримали відповідне свідоцтво і внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Асоціація – це договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств - учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

Асоційовані підприємства – це група суб'єктів господарювання - юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної та/або організаційної залежності у формі участі в статутному фонді та/або управлінні. Залежність між асоційованими підприємствами може бути простою і вирішальною.

Аудит – це перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.

Аудитор – це фізична особа, яка має сертифікат, що визначає її кваліфікаційну придатність на заняття аудиторською діяльністю на території України, має право займатися аудиторською діяльністю як фізична особа – підприємець або у складі аудиторської фірми з дотриманням вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів лише після включення його до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів. Аудитором не може бути особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Аудиторська діяльність – підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг.

Аудиторська палата України (АПУ) – незалежний орган, є юридичною особою, неприбутковою організацією, веде відповідний облік та звітність, що створюється відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність», що здійснює сертифікацію осіб, які мають намір займатися аудиторською діяльністю; затверджує стандарти аудиту; затверджує програми підготовки аудиторів та за погодженням з Національним банком України програми підготовки аудиторів, які здійснюватимуть аудит банків; веде Реєстр аудиторських фірм та аудиторів; здійснює контроль за дотриманням аудиторськими фірмами та аудиторами вимог Закону України «Про аудиторську діяльність», стандартів аудиту, норм професійної етики аудиторів; здійснює заходи із забезпечення незалежності аудиторів при проведенні ними аудиторських перевірок та організації контролю за якістю аудиторських послуг; регулює взаємовідносини між аудиторами (аудиторськими фірмами) в процесі здійснення аудиторської діяльності та у разі необхідності застосовує до них стягнення; здійснює інші повноваження,

передбачені Законом України «Про аудиторську діяльність» та Статутом АПУ.

Аудиторська служба – спеціальні підрозділи великих фірм, спеціалізовані установи, контори, фірми, що виконують консультативні, облікові, аналітичні, контрольні та інші функції за дорученням органів державної влади (в окремих випадках), здебільшого-на підставі угод з юридичними або фізичними особами. Основною метою є аналіз фінансово-господарської діяльності, оцінка відповідності ведення облікових операцій правовим нормам, визначення відповідності обсягів і термінів відрахувань до державного бюджету, правильності проведення розрахунків зі сторонніми організаціями по заробітній платі тощо. Результати аудиторських перевірок є комерційною таємницею і не можуть бути отримані без згоди організації, де проводиться перевірка. Аудиторська перевірка здійснюється також з метою надання відповідних консультаційно-методичних послуг, а також виявлення резервів поліпшення показників ефективності діяльності даної організації.

Аудиторська фірма – юридична особа, створена відповідно до законодавства, яка здійснює виключно аудиторську діяльність та включена до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів.

Банк – юридична особа, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків, що має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Банки можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані – ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові (клірингові).

Банк з іноземним капіталом – банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків.

Банківська діяльність – діяльність, що передбачає залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банківська операція – це технологічно проста транзакція, яка є складовою банківського продукту.

Банківська система України – це складна сукупність банківських установ, яка поєднує Національний банк України, інші банки, а також філії іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до закону.

Банківська таємниця – це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку, у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним, чи третім особам при наданні послуг банку.

Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми. Види банківського кредиту розрізняються: за строками користування (короткострокові – до одного року, середньострокові – до трьох років,

довгострокові – понад три роки); за способом забезпечення; за ступенем ризику; за методами надання; за строками погашення; за іншими умовами надання, користування або погашення.

Банківський нагляд на консолідованій основі – це нагляд, що здійснюється Національним банком України за банківською групою з метою забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк внаслідок участі в банківській групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків банківської групи у визначеному Національним банком України порядку.

Банківські послуги – це залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах; розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банківські рахунки – рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів.

Банкрут – це боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена господарським судом.

Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному

Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Безготівкові розрахунки – це такі розрахунки, що можуть здійснюватися у формі платіжних доручень, платіжних вимог, вимог-доручень, векселів, чеків, банківських платіжних карток та інших дебетових і кредитових платіжних інструментів, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Безхазяйна річ – це річ, яка не має власника або власник якої невідомий. Різновидами безхазяйної речі є рухома річ, від якої власник відмовився, знахідка, бездоглядна домашня тварина, скарб.

Біржа - організований торговельний майданчик, на якому відбувається гуртова торгівля товарами або цінними паперами у вигляді стандартизованих біржових угод. На біржі укладаються угоди по біржових товарах, в результаті чого утворюється динаміка ціни тільки під впливом ринкового попиту та пропозиції, що дає змогу орієнтуватися учасникам ринку та прогнозувати хід торгів в майбутньому.

Біржова торгівля – це діяльність, що має на меті організацію та регулювання торгівлі шляхом надання послуг суб'єктам господарювання у здійсненні ними торговельних операцій спеціально утвореною господарською організацією – товарною біржею. Товарна біржа є особливим суб'єктом господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям.

Боржник - суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати.

Вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі. Особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов'язань та стягнення за векселями визначаються законом.

Види зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічні операції – це: експорт та імпорт товарів, капіталів та робочої сили, надання послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності; наукова, технічна, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами, кредитні та розрахункові операції, створення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності банківських, кредитних та страхових установ за межами України; операції по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку; організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, конференцій та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація та здійснення торгівлі на території України за іноземну валюту; підприємницька діяльність, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності, зустрічна торгівля, орендні операції між

суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України.

Види речових прав на чуже майно визначено у ст. 395 ЦК України. Згідно її положень речовими правами на чуже майно є: 1) право володіння; 2) право користування (сервітут); 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Законом можуть бути встановлені інші речові права на чуже майно.

Види сервітутів. Згідно норм, уміщених у ст. 401 ЦК України, можна виділити три види сервітуту: 1) земельний сервітут (встановлений щодо земельної ділянки); 2) «будинковий сервітут» (встановлений щодо будівель і споруд); 3) особистий сервітут (належить конкретно визначеної особи).

Види земельних сервітутів: а) право проходу та проїзду на велосипеді; б) право проїзду на транспортному засобі по наявному шляху; в) право прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій; г) право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку; ґ) право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню або через сусідню земельну ділянку; д) право забору води з природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право проходу до природної водойми; е) право поїти свою худобу із природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право прогону худоби до природної водойми; є) право прогону худоби по наявному шляху; ж) право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів

з метою ремонту будівель та споруд; з) інші земельні сервітути. Стаття 99 Земельного кодексу України (№ 2768-III, від 25.10.2001 р.).

Види права власності як інституту цивільного права України можна поділити на: право приватної власності; право публічної власності. З урахуванням концепції права власності, яка існує у сучасній цивілістиці, право публічної власності може бути визначене як регламентована нормами права можливість суб'єктів публічних відносин використовувати (володіти, користуватися, розпоряджатися, мати корпоративні права тощо) на власний розсуд у межах своєї компетенції майно, яке їм належить. У свою чергу, право публічної власності охоплює такі різновиди, як: 1) право власності Українського народу; 2) право державної власності; 3) право власності АРК; 4) право комунальної власності. Фактором, який об'єднує усі різновиди права публічної власності, є наявність у цих відносинах владного елемента, який полягає в тому, що власник, здійснюючи своє право власності, більшою або меншою мірою використовує свої повноваження як суб'єкта публічного права. Разом із тим їх відрізняє обсяг повноважень як суб'єкта публічного права, так і суб'єкта права власності.

Хоча традиційною для вітчизняної цивілістики є класифікація права власності залежно від форм власності та від суб'єктів права власності, проте така класифікація можлива й за іншими ознаками. Зокрема, залежно від кількості суб'єктів, що мають право власності на один і той самий об'єкт, варто розрізняти: 1) індивідуальне право власності; 2) право спільної власності. Фактично врахування відмінностей двох означених видів права власності завжди мало місце у практиці законотворчості, починаючи з часів римського права. Проте у науковій та навчальній літературі право спільної власності не розглядалося як таке, що має ознаки самостійного виду, а лише констатувалася його наявність та давалася (як правило, дуже детальна) характеристика.

Отже, поділ права власності на види проводиться за формами власності або за суб'єктами права власності (що фактично є модифікованим різновидом класифікації за формами). Усталеною є позиція, згідно якої право власності як інститут цивільного права України має бути поділений на 2 визначальних види: право приватної власності; право публічної власності

Види речових прав: речове право на своє майно (право власності); речові права на чуже майно: 1) право володіння; 2) право користування (сервітуту); 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій); 5) законом можуть бути встановлені інші речові права на чуже майно (право застави).

Виділ господарської організації – це перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб.

Виконання господарського зобов'язання – це завершальна стадія розвитку зобов'язальних правовідносин, під час якої виконуються обов'язки і реалізуються суб'єктивні права. Головну роль у виконанні зобов'язання відіграє боржник (зобов'язана сторона), проте й на кредитора (управлену сторону) покладаються певні обов'язки – прийняти виконання зобов'язання, здійснити дії, без яких боржник не може виконати своїх обов'язків. Для боржника виконання зобов'язання полягає в здійсненні дій, які він повинен виконати згідно зі змістом зобов'язання. Виконання зобов'язання може виявлятися і в утриманні боржником від певних дій. Виконанням зобов'язання досягається його мета, і зобов'язання припиняється. Суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону,

інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання - відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться.

Використання власником свого майна для здійснення підприємницької діяльності – одне з основних прав, передбачених чинним законодавством України. Власник має право використовувати своє майно для здійснення підприємницької діяльності, крім випадків, встановлених законом. Законом можуть бути встановлені умови використання власником свого майна для здійснення підприємницької діяльності.

Виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – це документ, що містить відомості про юридичну особу або її відокремлені підрозділи, або фізичну особу – підприємця, і використовується для їх ідентифікації під час провадження господарської діяльності та відкриття рахунку в банку.

Виробничий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

Висновок аудиторський - документ, що складений відповідно до стандартів аудиту та передбачає надання впевненості користувачам щодо відповідності фінансової звітності або іншої інформації концептуальним основам, які використовувалися при її складанні. Концептуальними основами можуть бути закони та інші нормативно-правові акти України, положення (стандарти)

бухгалтерського обліку, внутрішні вимоги та положення суб'єктів господарювання, інші джерела.

Відокремлений підрозділ господарської організації – це суб'єкт внутрішньогосподарських відносин без прав юридичної особи, що створюється за рішенням організації, до структури якої входить, і діє в межах повноважень, закріплених у положенні, затвердженому організацією засновником. Згідно положень ГК України суб'єкт господарювання має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів господарюючого суб'єкта з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого суб'єктом господарської діяльності. Суб'єкти господарювання можуть відкривати рахунки в установах банків через свої відокремлені підрозділи відповідно до закону.

Відповідальність за недобросовісну конкуренцію – це вид (форма) відповідальності, що передбачає накладення штрафу за недобросовісну конкуренцію, відшкодування завданої шкоди, вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого суб'єкта господарювання, спростування неправдивих, неточних або неповних відомостей. Суми стягнутих штрафів та пені за прострочення їх сплати зараховуються до державного бюджету.

Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції – це встановлені законом штрафи, примусовий поділ, адміністративна відповідальність посадових осіб та інших працівників суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування,

органів адміністративно-господарського управління та контролю, відшкодування шкоди.

Відшкодування збитків - це вид і міра майнової відповідальності, а також вид санкцій (ч. 2 ст. 217 ГК України). Для учасника господарських відносин, який потерпів від правопорушення, відшкодування збитків є також і способом захисту його прав та законних інтересів відповідно ч. 2 ст. 20 ГК України, а також ст. 16 ЦК України.

В Цивільному кодексі України викладене загальне поняття збитків, а саме: «1. Особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. 2. Збитками є: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода)» (ст. 22 ЦК України). В цілому, до ЦК України включена сукупність норм, які розташовані в різних книгах та регулюють відносини, що виникають при відшкодуванні збитків (див. ст.ст. 16, 92, 119, 123, 403, 623, 624 ЦК та інші). Таким чином, відшкодування збитків має характер універсального засобу захисту цивільних майнових прав.

Одночасно відшкодування збитків є мірою відповідності. Тому слід відрізнити обов'язок боржника відшкодувати збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання, що випливає з договору (ст. 611, 623 ЦК), від позадоговірної шкоди, тобто від зобов'язання, що виникає внаслідок заподіяння шкоди (глава 82 ЦК). Якщо сторони перебувають у договірних відносинах, але заподіяння шкоди однією зі сторін другій стороні не пов'язане з виконанням зобов'язання, що випливає з цього договору, то підлягають застосуванню правила глави 82 ЦК. Правильне розмежування підстав відповідальності необхідне ще й тому, що розмір відшкодування

збитків, завданих кредиторів невиконанням або неналежним виконанням зобов'язань за договором, може бути обмеженим (див. ст. 616 ЦК), а при відшкодуванні позадоговірної шкоди остання підлягає стягненню у повному обсязі (див. ст. 1166 ЦК). Як у випадку невиконання договору, так і за зобов'язанням, що виникають унаслідок заподіяння шкоди, чинне законодавство виходить з принципу вини контрагента (див. ст. 614 ЦК) або особи, яка заподіяла шкоду (див. ст. 1167 ЦК). Однак щодо зобов'язань, які виникають внаслідок заподіяння шкоди, є винятки з цього загального правила, тобто коли обов'язок відшкодування заподіяної шкоди покладається на особу без її вини (ч. 2 ст. 1167, ст. 1173, 1174, 1187, 1188 ЦК). Застосування принципу вини як умови відповідальності за порушення зобов'язання, пов'язане також з необхідністю з'ясування таких обставин, як вина кредитора. Зокрема, суд зменшує розмір належних до відшкодування збитків, якщо кредитор навмисно або з необережності сприяв збільшенню їх розміру або не вжив заходів до їх зменшення (ч. 2 ст. 616 ЦК).

Відшкодування збитків у сфері господарювання є видом господарських санкцій (ч. 2 ст. 217 ГК України). Для учасника господарських відносин, який потерпів від правопорушення, відшкодування збитків є також і способом захисту його прав та законних інтересів відповідно ч. 2 ст. 20 ГК України, а також ст. 16 ЦК України.

У ч. 2 ст. 224 ГК України закріплено легальне визначення поняття збитків у господарській сфері, де вказано, що «під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил ведення господарської діяльності другою стороною».

Загалом, крім Господарського кодексу України, існує понад 40 законів, які містять положення про необхідність відшкодування збитків у сфері господарювання.

Відчуження власником свого майна – це реалізація власником за допомогою свого волевиявлення правомочності розпорядження річчю. Визначення подальшої «юридичної долі» майна.

Віндикаційний позов - це позов власника, що не володіє, до невластника, що незаконно володіє, про вилучення майна в натурі. Віндикаційним позовом захищається право власності в цілому, оскільки він пред'являється в тих випадках, коли порушені права володіння, користування і розпорядження одночасно. Однак право власності за власником зберігається, тому що в нього є право приналежності, що може бути підтверджено правостановлюючими документами, а також показаннями свідків та інших письмових доказів.

Сторонами у віндикаційному позові виступають: 1) власник речі, який не лише позбавлений можливості користуватися і розпоряджатися річчю, але вже й фактично нею не володіє; 2) незаконний фактичний володілець речі (як добросовісний, так і недобросовісний).

Під незаконним володінням варто розуміти усяке фактичне володіння річчю: якщо воно не має правової підстави (наприклад, володіння украденою річчю); або правова підстава якого відпала (минув термін дії договору майнового найму); або правова підстава якого недійсна (володіння, установлене в результаті недійсної угоди).

Поряд з власником стороною у позові може бути також особа, яка хоча і не є власником, але володіє майном у силу закону чи договору. Такою особою, титульним власником майна, може виступати орендар, комісіонер і т. д., а також власник речових прав на майно.

Для пред'явлення позову необхідно, щоб майно, якого позбавився власник, збереглося в натурі і знаходилося у фактичному володінні іншої особи. Якщо майно вже знищене, перероблене чи спожите, право власності на нього, як таке, припиняється. У цьому випадку власник має право лише на захист своїх майнових інтересів, зокрема за допомогою позову з заподіяння шкоди чи позову з безпідставного збагачення.

Віндикувати можна лише індивідуально-визначене майно, що впливає із сутності даного позову, спрямованого на повернення власнику саме того самого майна, що вибуло з його володіння. Власник може вимагати повернення свого майна за цим позовом лише в тому випадку, якщо інша особа володіє його майном незаконно. Якщо ж володілець володіє чужим майном на законних підставах, то власник не може витребувати свою річ з такого володіння шляхом пред'явлення віндикаційного позову.

Умови пред'явлення віндикаційного позову: вимагається, щоб власник був позбавлений фактичного панування над своїм майном, що вибуло з його володіння; щоб майно, якого позбувся власник, зберігалось в натурі і знаходилося у фактичному володінні іншої особи; віндикувати можна лише індивідуально-визначене майно, що впливає із суттєвості даного позову, спрямованого на повернення власнику саме того самого майна, що вибуло з його володіння.

Отже, віндикаційним визнається позов власника, що не володіє, до невласника, що незаконно володіє, про вилучення майна в натурі.

До обмеження віндикації відноситься правило про неприпустимість витребування у добросовісного набувача грошей і цінних паперів на пред'явника.

Власність – складна і багатогранна категорія, яка виражає всю сукупність суспільних відносин-економічних, соціальних, правових, політичних, національних, морально-етичних, релігійних тощо. Вона займає

центральне місце в економічній системі, оскільки зумовлює спосіб поєднання робітника із засобами виробництва, мету функціонування і розвитку економічної системи, визначає соціальну і політичну структуру суспільства, характер стимулів трудової діяльності і спосіб розподілу результатів праці

Власність являє собою відносини між людьми стосовно належності майна, речей, в тому ж разі й засобів виробництва (машин, будинків, споруд, сировини, устаткування, землі тощо) певним особам, групам населення або спільнотам. Відносини власності передбачають, насамперед, присвоєння певних засобів виробництва суб'єктами підприємницької діяльності, державою, приватними особами, організаціями, установами, а також володіння, розпорядження і користування цими засобами.

Власність як економічна категорія є певною формою присвоєння матеріальних і духовних благ. Як юридичне поняття власність – це володіння, розпорядження і використання власником матеріальних благ.

Серед науковців існує дві тенденції щодо визначення права власності. Одна зводиться до визначення права власності через перелік правомочностей власника і виявлення специфічних ознак, властивих цим правомочностям. Друга визначає право власності як стан привласнення, тобто ставлення особи до майна «як до свого» з виділенням специфічних ознак, що характеризують стан, привласнення.

Суб'єктивне право власності формується як сукупність трьох найголовніших правомочностей: права володіння, права користування, права розпорядження.

Правомочності з користування, володіння і розпорядження виникають у власника водночас з виникненням права власності. Окремо право володіння, право користування, право розпорядження може належати також іншим особам — орендареві, наймачу, іншим, які здійснюють ці права лише при погодженні з власником. Правомочності власника щодо належного

йому майна здійснює він сам незалежно від волі та бажання всіх інших осіб і обмежуються лише законом. Проте і власник не може здійснювати своє суб'єктивне право на шкоду іншим особам.

Володіння – це можливість особи мати майно у своєму безпосередньому фізичному чи юридичному віданні, фактичне утримання речі у сфері свого господарського чи іншого впливу. Право володіння — це право фактичного, фізичного та господарського впливу на річ (майно).

Головна річ – фізично самостійна річ, використання якої можливе незалежно від інших речей.

Господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва - підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання необхідних матеріально-технічних умов їх функціонування, що здійснюється за участі або без участі суб'єктів господарювання, є господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів.

Господарська компетенція – це сукупність господарських прав та обов'язків, встановлених чинним законодавством для певного виду господарських організацій. Господарська компетенція виникає у

господарській організації з моменту її офіційного створення і є видовою, тобто аналогічною для господарських організацій певного виду.

Господарська організація – це об'єднання фізичних або юридичних осіб, що наділені організаційною єдністю і створені в установленому законодавством порядку, які або безпосередньо здійснюють господарську діяльність, або управляють цією діяльністю, мають необхідне для цього майно і володіють господарською компетенцією. Під господарською діяльністю господарських організацій слід розуміти діяльність цих господарських організацій у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. До господарських організацій, які здійснюють управління господарською діяльністю, в т. ч. і координацію такої діяльності, належать: господарські об'єднання (включаючи і промислово-фінансові групи), господарські міністерства та відомства.

Господарське законодавство – це система нормативно-правових актів, які згідно із своїм функціональним та цільовим призначенням регулюють господарські відносини. Відповідно положень ст. 7 ГК України відносини у сфері господарювання регулюються Конституцією України, Господарським Кодексом, законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також іншими нормативними актами. Конституційний Суд України у своєму рішенні від 9 липня 1998 року № 12-рп/98 (справа про тлумачення терміну «законодавство») вирішив: термін «законодавство» треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а

також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України. Отже, господарське законодавство також складається з великого масиву взаємопов'язаних між собою нормативно-правових актів різної юридичної сили, що регулюють господарські відносини. В своїй сукупності ці нормативно-правові акти складають систему господарського законодавства. Таким чином, система господарського законодавства - це упорядкована сукупність господарських нормативно-правових актів з урахуванням їх юридичної сили, спрямованості та зв'язків тощо.

Господарське зобов'язання – це зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених чинним законодавством, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Господарське товариство – це юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками, створена на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку.

Господарські відносини – це суспільні відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами

господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Господарські правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, які виникають у сфері господарювання щодо організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності, характеризуються особливим суб'єктним складом, поєднанням організаційних і майнових елементів, значним ступенем регулювання як державою, так і суб'єктами цих відносин. Сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Господарсько-виробничими є майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Організаційно-господарськими відносинами є відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. Внутрішньогосподарськими є відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами.

Господарські санкції – це заходи впливу на правопорушника в сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. ГК України виділяє декілька видів таких санкцій, які різняться не тільки за правовою й економічною ознакою, але також за підставами і порядком застосування. У сфері господарювання застосовуються такі **види господарських санкцій**: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції. Крім зазначених до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності застосовуються адміністративно-

господарські санкції, що суттєво відрізняються від інших господарських санкцій.

Господарський договір – це зафіксовані в локальному правовому акті (найчастіше – документі) на підставі домовленості зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на забезпечення їх господарських потреб, що ґрунтуються на оптимальному врахуванні інтересів сторін. У національному законодавстві відсутнє визначення господарського договору, що породило різні підходи до його розуміння серед науковців. У вітчизняному праві договір визнається як вид нормативної саморегуляції, визначається сфера договірного регулювання, встановлюються види, вимоги до форми та змісту договорів тощо.

Загалом, поняття «господарський договір» може використовуватися в таких значеннях: а) як юридичний факт (а також дво- або багатосторонній правочин), що породжує права та обов'язки учасників господарських відносин; б) як домовленість (угода) щодо зобов'язання сторін (учасників господарських відносин), що ґрунтується на укладеній ними угоді; в) як локальний правовий акт, закріплений у певній формі (найчастіше – документ), в якому фіксується юридичний факт домовленості (угоди) та зміст зобов'язання сторін господарських правовідносин.

В цілому, поняття господарського договору визначається за допомогою його ознак, що дозволяють виокремити його з інших видів договорів. До таких ознак належать: 1. Особливий суб'єктний склад - господарські договори укладаються найчастіше за участю суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у господарській сфері. 2. Спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин. 3. Тісний зв'язок з плановим процесом. 4. Поєднання в господарському договорі майнових (виготовлення/передача продукції, її оплата тощо) та організаційних елементів. 5. У ст. 627 ЦК України наголошується на свободі

сторін в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору (проте зміст договірної свободи сторін є значно ширшим, оскільки свобода договору включає: а) вільне волевиявлення особи щодо вступу в договірні відносини; б) свобода вибору сторонами форми договору (якщо обов'язкова форма для певного договору не передбачена законодавством); в) право сторін укладати як договори, передбачені законом (поіменовані договори), так і договори, які законом не передбачені, але йому не суперечать (непоіменовані); г) право сторін за своєю угодою змінювати, розривати або продовжувати чинність укладеного ними договору; д) визначати способи забезпечення договірних зобов'язань; є) можливість установлювати форми (міри) відповідальності за порушення договірних зобов'язань тощо. Водночас, для господарського договору є характерним обмеження договірної свободи з метою захисту інтересів споживачів (вимоги щодо якості та безпеки товарів, робіт, послуг) і загальногосподарських інтересів, у тому числі щодо захисту економічної конкуренції, національного товаровиробника тощо (типові договори, заборона застосування методів недобросовісної конкуренції, обов'язковість укладення державних контрактів для окремих категорій суб'єктів господарювання, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій тощо). 6. Можливість відступлення від принципу рівності сторін (державні контракти, договори приєднання тощо).

Господарсько-правова відповідальність – це майново-організаційні за змістом і юридичні за формою заходи впливу на економічні інтереси учасників господарських правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення. Отже, у сфері господарювання застосовується специфічний вид юридичної відповідальності, який іменується господарсько-правовою та опосередковується господарсько-правовими санкціями. Саме вони виступають одним з основних засобів забезпечення належного виконання зобов'язань у сфері господарювання, що

стимулює зміцнення майнового стану учасників господарських відносин, формування в них впевненості в реалізації поставлених завдань і, зрештою, стабілізує загалом економіку країни.

Господарсько-торговельна діяльність – це діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг. Залежно від ринку (внутрішнього чи зовнішнього), в межах якого здійснюється товарний обіг, господарсько-торговельна діяльність виступає як внутрішня торгівля або зовнішня торгівля. Господарсько-торговельна діяльність опосередковується господарськими договорами поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, енергопостачання, купівлі-продажу, оренди, міни (бартеру), лізингу та іншими договорами.

Гроші (грошові кошти) – це законний платіжний засіб. Обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України законним платіжним засобом є грошова одиниця України - гривня. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Давність позовна – строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого права або інтересу.

Демпінг – це ввезення на митну територію країни товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару.

Державна аудиторська служба України – це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю.

Державна власність – це привласнення державою (як суб'єктом власності) засобів виробництва, робочої сили, частки національного доходу та інших об'єктів власності у різних сферах суспільного відтворення. Існує загальнодержавна власність — майно, що забезпечує діяльність Верховної Ради України та утворюваних нею державних органів; майно Збройних Сил, органів служби безпеки, прикордонних і внутрішніх військ; оборонні об'єкти; єдина енергетична система; кошти державного бюджету; Національний банк; інші державні банки; майно вищих і середніх спеціальних навчальних закладів; страхові, резервні та інші фонди та майно, що становить матеріальну основу суверенітету України і забезпечує її економічний та соціальний розвиток. Також існує майно державних підприємств – це те майно, яке закріплене за державним підприємством і яким воно може розпоряджатися.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб- підприємців – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру.

Державне замовлення у сфері господарських відносин – це засіб державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщення державних контрактів на

поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання, незалежно від їх форми власності.

Загалом, термін «державне замовлення» можна сприймати у двох значеннях: як обсяг необхідних поставок, робіт, послуг, які директивно адресовані державним замовникам у вигляді зведеної суми коштів; як індивідуальний акт планування, прийнятий уповноваженим державним органом (державним замовником), в якому встановлені передбачені параметри державного контракту (предмет, строк виконання, ціна тощо) на основі доведеного до замовника обсягу поставок, збалансованого з фінансовими ресурсами.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це система заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, що здійснюється державою в особі її органів в межах їх компетенції з метою захисту економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій, а також для заохочення конкуренції та ліквідації монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Державний банк – це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі, створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. При цьому в законі про Державний бюджет України на відповідний рік передбачаються витрати на формування статутного капіталу державного банку. Кабінет Міністрів України зобов'язаний отримати позитивний висновок Національного банку України з приводу наміру заснування державного банку. Отримання висновку Національного банку України є

обов'язковим також у разі ліквідації (реорганізації) державного банку, за винятком його ліквідації внаслідок неплатоспроможності. Найменування державного банку повинно містити слово «державний».

Державний контракт – це договір, укладений державним замовником від імені держави з суб'єктом господарювання – виконавцем державного замовлення, в якому визначаються економічні та правові зобов'язання сторін і регулюються їх господарські відносини. Поставки продукції для пріоритетних державних потреб забезпечуються за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел фінансування, що залучаються для цього, в порядку, визначеному законом. Засади та загальний порядок формування державного замовлення на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для задоволення пріоритетних державних потреб визначаються законом. Особливості відносин, що виникають у зв'язку з поставками (закупівлею) для пріоритетних державних потреб сільськогосподарської продукції, продовольства, озброєння та військової техніки, а також інших спеціально визначених (специфічних) товарів, регулюються відповідно до закону.

Державні контракти відносяться до планових господарських договорів, під якими в теорії господарського права розуміються договори, підставою яких є акт державного планування, а обов'язковість їх укладення для певного кола суб'єктів господарювання імперативно встановлена законом. Через це можливість визначення їх змісту обмежена позиціями державного замовлення. Слід звернути увагу на те, що відповідно до ч. 1 ст. 648 ЦК України зміст договору, укладеного на підставі правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, обов'язкового для сторін (сторони) договору, має відповідати цьому акту.

Державний контроль за дотриманням антимонопольно-конкурентного законодавства – це контроль, що передбачає захист інтересів підприємців та споживачів від його порушень; здійснюються Антимонопольним комітетом України відповідно до його повноважень, визначених законом.

Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю здійснюється у таких сферах: збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин – за станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності; фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин – за додержанням суб'єктами господарювання кредитних зобов'язань перед державою і розрахункової дисципліни, додержанням вимог валютного законодавства, податкової дисципліни; ціні ціноутворення – з питань додержання суб'єктами господарювання державних цін на продукцію і послуги; монополізму та конкуренції – з питань додержання антимонопольно-конкурентного законодавства; земельних відносин – за використанням і охороною земель; водних відносин і лісового господарства – за використанням та охороною вод і лісів, відтворенням водних ресурсів і лісів; виробництва і праці – за безпекою виробництва і праці, додержанням законодавства про працю; за пожежною, екологічною, санітарно-гігієнічною безпекою; за дотриманням стандартів, норм і правил, якими встановлено обов'язкові вимоги щодо умов здійснення господарської діяльності; споживання - за якістю і безпечністю продукції та послуг; зовнішньоекономічної діяльності - з питань технологічної, економічної, екологічної та соціальної безпеки.

Державний реєстр банків – реєстр, що ведеться Національним банком України і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

Державний фінансовий аудит – це різновид державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю. Результати державного фінансового аудиту та їх оцінка викладаються у звіті.

Державний фінансовий контроль – це контроль, що забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, перевірки державних закупівель та інспектування.

Джерела формування майна суб'єктів господарювання – це: грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів; кредити банків та інших кредиторів; безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян; інші джерела, не заборонені законом.

Дискримінація суб'єктів господарювання органами влади – це такі дії, що проявляються у: забороні створення нових підприємств чи інших організаційних форм господарювання в будь-якій сфері господарської діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів господарської діяльності або виробництво певних видів товарів з метою обмеження конкуренції; примушуванні суб'єктів господарювання до пріоритетного укладання договорів, першочергової реалізації товарів певним споживачам або до вступу в господарські організації та інші об'єднання;

прийнятті рішень про централізований розподіл товарів, який призводить до монопольного становища на ринку; встановленні заборони на реалізацію товарів з одного регіону України в інший; наданні окремим підприємцям податкових та інших пільг, які ставлять їх у привілейоване становище щодо інших суб'єктів господарювання, що призводить до монополізації ринку певного товару; обмеженні прав суб'єктів господарювання щодо придбання та реалізації товарів; встановленні заборон чи обмежень стосовно окремих суб'єктів господарювання або груп підприємців.

Ділова репутація – сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону.

Договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) – договір банку, за яким він передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони за плату, а друга сторона відступає або зобов'язується відступити банку своє право грошової вимоги до третьої особи.

Договір фінансового лізингу – договір, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Дозволена концентрація (не вважається концентрацією суб'єктів господарювання) – дії, спрямовані на створення суб'єкта господарювання, метою чи внаслідок створення якого здійснюється координація конкурентної

поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання (такі дії розглядаються як узгоджені); придбання часток (акцій, паїв) суб'єкта господарювання особою, основним видом діяльності якої є проведення фінансових операцій чи операцій з цінними паперами, якщо це придбання здійснюється з метою їх наступного перепродажу за умови, що зазначена особа не бере участі в голосуванні у вищому органі чи інших органах управління суб'єкта господарювання. У такому випадку наступний перепродаж має бути здійснений протягом одного року з дня придбання часток (акцій, паїв); дії, які здійснюються між суб'єктами господарювання, пов'язаними відносинами контролю, у випадках, передбачених частиною другою цієї статті, крім випадків набуття такого контролю без отримання дозволу Антимонопольного комітету України, якщо необхідність отримання такого дозволу передбачена законом; набуття контролю над суб'єктом господарювання або його частиною, в тому числі завдяки праву управління та розпорядження його майном арбітражним керуючим, службовою чи посадовою особою органу державної влади.

Досягнення неправомірних переваг у конкуренції – це отримання таких переваг відносно іншого суб'єкта господарювання шляхом порушення чинного законодавства, яке підтверджено рішенням органу державної влади, органу місцевого самоврядування, наділеного відповідною компетенцією.

Дочірнє підприємство – це підприємство, яке перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства. У випадках існування залежності від іншого підприємства, передбачених статтею 126 Господарського кодексу України, підприємство визнається дочірнім.

Економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

Експорт (експорт товарів) – це продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому термін **реекспорт (реекспорт товарів)** означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України.

Експорт (імпорт) капіталу – вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності.

Емфітєвзис – це довгострокове, відчужуване та успадковуване речове право на чуже майно, яке полягає у наданні особі права володіння і користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб з метою отримання плодів та доходів від неї з обов'язком ефективно її використовувати відповідно до цільового призначення.

Емфітєвзис (право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб) встановлюється договором між власником

земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (далі - землекористувач).

Суб'єктами емфітевзису є власник земельної ділянки та особа, яка виявила бажання користуватися останньою для сільськогосподарських потреб (землекористувач, емфітевта). Стороною відносин емфітевзису не може бути особа, якій земельна ділянка надана на умовах постійного користування чи на умовах оренди.

Об'єктом емфітевтичного права є користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення, що знаходиться у приватній, комунальній або державній власності. До земель сільськогосподарського призначення належать сільськогосподарські угіддя — рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги, а також несільськогосподарські угіддя (ст.22 ЗК). Таке користування має обмежений характер, оскільки власник передає емфітевті право володіння та право цільового користування земельною ділянкою, зберігаючи за собою право розпорядження нею. Сторони можуть звузити межі цільового використання земельної ділянки, наприклад, зазначивши, що вона має використовуватися під рілля або багаторічні насадження тощо.

Підставою встановлення емфітевзису є договір про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (договір про емфітевзис). За договором про емфітевзис власник земельної ділянки відплатно чи безвідплатно передає іншій особі право користування земельною ділянкою, зберігаючи щодо неї право власності. Договір про встановлення емфітевзису формально є консенсуальним, оскільки для виникнення емфітевтичного права не вимагається передачі земельної ділянки. Реалізувати це право можливо з моменту державної реєстрації цього права (ст. 125 ЗК). Отже, виникає ситуація, подібна до тієї, що має місце при переході права власності за договором: момент укладення договору і перехід

речового права може не збігатися в часі (ст.334 ЦК). Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) може відчужуватися і передаватися у порядку спадкування, крім випадків, передбачених законодавством. Право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності для сільськогосподарських потреб не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам, внесено до статутного фонду, передано у заставу.

Енергопостачання у сфері господарювання – одна з форм господарсько-торговельної діяльності. За договором енергопостачання енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду (енергію) споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується. Окремим видом договору енергопостачання є договір про постачання електричної енергії споживачу. Особливості постачання електричної енергії споживачам встановлюються законами України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» та «Про електроенергетику». Відпуск енергії без оформлення договору енергопостачання не допускається.

Житловий будинок – це будівля капітального типу, споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами, і призначена для постійного у ній проживання.

Житло фізичної особи – це житловий будинок, квартира, інше житлове приміщення, призначене та придатне для постійного або тимчасового проживання в них.

Забезпечення виконання господарських зобов'язань – це спеціальні правові заходи (а також їх застосування), що встановлюються законом або договором з метою забезпечення належного виконання зобов'язань. Виконання господарських зобов'язань забезпечується заходами захисту прав та відповідальності учасників господарських відносин, передбаченими Господарським кодексом та іншими законами України. За погодженням сторін можуть застосовуватися передбачені законом або такі, що йому не суперечать, види забезпечення виконання зобов'язань, які звичайно застосовуються у господарському (діловому) обігу. До відносин щодо забезпечення виконання зобов'язань учасників господарських відносин застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України. Зобов'язання суб'єктів господарювання, які належать до державного сектора економіки, можуть бути забезпечені державною гарантією у випадках та у спосіб, передбачених законом.

Закон місця знаходження речі (lex rei sitae) – це принцип, що застосовується здебільшого в речовому праві та в спадковому праві, що ускладнені «іноземним елементом», передбачає, що право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме майно визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться, якщо інше не передбачено законом.

Закон, обраний особою, що здійснила правочин (lex voluntatis), або «закон автономії волі» – це принцип, який означає, що у випадках, передбачених законом, учасники (учасник) правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, яке підлягає застосуванню до змісту правових відносин.

Закон місця вчинення акту (lex loci actus) – це принцип, який означає, що застосуванню підлягає право тієї держави, на території якої був здійснений акт.

Закон місця вчинення правопорушення (lex loci delicti commissi) – це принцип, що застосовується до зобов'язань, які виникають внаслідок заподіяння шкоди, і передбачає, що права та обов'язки за зобов'язаннями, що виникають внаслідок завдання шкоди, визначаються правом держави, у якій мала місце дія або інша обставина, що стала підставою для вимоги про відшкодування шкоди.

Закон суду (lex fori) – це принцип, який означає, що застосуванню підлягає право тієї держави, суд якої розглядає спір.

Закон місця роботи (lex loci laboris) – це принцип, який застосовується в трудових відносинах і означає, що до трудових відносин застосовується право держави, у якій виконується робота.

Законодавство про захист економічної конкуренції – законодавство, що передбачає спеціальні правові механізми, спрямовані на попередження антиконкурентних узгоджених дій підприємців, антиконкурентних дій державних органів, запобігання монополізації товарних ринків. Їх основу складають три види попереднього контролю, що здійснюється Антимонопольним комітетом України: попередній контроль над узгодженими діями суб'єктів господарювання, метою якого є недопущення антиконкурентних змов підприємців; попередній контроль над концентрацією суб'єктів господарювання, покликаний попереджати появу на ринку монопольних утворень при злитті чи приєднанні підприємств, створенні нових підприємств, набутті корпоративних прав або набутті

контролю одного суб'єкта господарювання над іншим у будь-який спосіб; попередній контроль за прийняттям рішень органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю. Законодавство передбачає розробку і внесення рекомендації, спрямованих на розвиток підприємництва та конкуренції, попередження зловживань монопольним становищем і недобросовісної конкуренції.

Законодавство про зовнішньоекономічну діяльність – це система актів законодавства про ЗЕД, яка складається із загальної частини (нормативно-правові акти, що містять загальні положення стосовно ЗЕД) та спеціальної частини, до якої входять акти законодавства, що визначають специфіку здійснення ЗЕД в окремих сферах системи господарювання країни.

Зарахування зустрічної вимоги – це спосіб припинення господарського зобов'язання, при якому погашаються зустрічні однорідні вимоги, строк виконання яких настав або строк яких не зазначений чи визначений моментом витребування.

Засновницький договір суб'єкта господарювання – це один з видів установчих документів господарюючих суб'єктів. У засновницькому договорі засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Засоби державного регулювання господарської діяльності – це: державне замовлення, ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій (ст. 12 ГК України). Держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Умови, обсяги, сфери та порядок застосування окремих видів засобів державного регулювання господарської діяльності визначаються ГК України, іншими законодавчими актами, а також програмами економічного і соціального розвитку. Встановлення та скасування пільг і переваг у господарській діяльності окремих категорій суб'єктів господарювання здійснюються відповідно до ГК та інших законів України.

Захист державою прав і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності – сукупність заходів, які вживає держава у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії з боку інших держав, митних союзів або економічних угруповань, що обмежують права та законні інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України. Здійснення захисту відбувається за зверненням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності через дипломатичні та консульські установи, державні торговельні представництва, які представляють інтереси України.

Захист прав і законних інтересів суб'єктів правовідносин власності – це діюча система юридичних і організаційно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації майнових (речових) прав цих суб'єктів та недопущення їх порушень.

Захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів – це діюча система правових та організаційно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації прав і законних інтересів цих суб'єктів та недопущення їх порушень.

Захист прав споживачів, порушених суб'єктами господарювання – державний захист прав, що здійснюється на території України; він реалізується через гарантований рівень споживання; належну якість товарів (робіт, послуг); безпеку товарів (робіт, послуг); необхідну, доступну та достовірну інформацію про кількість, якість і асортимент товарів (робіт, послуг); відшкодування збитків, завданих товарами (роботами, послугами) неналежної якості, а також шкоди, заподіяної небезпечними для життя і здоров'я людей товарами (роботами, послугами), у випадках, передбачених законом; звернення до суду та інших уповноважених органів влади за захистом порушених прав або законних інтересів.

Зберігання у товарному складі – це один з допоміжних видів господарсько-торговельної діяльності, який здійснюється за договором складського зберігання. Товарним складом визнається організація, що здійснює зберігання товарів та надає пов'язані із зберіганням послуги на засадах підприємницької діяльності. Товарний склад є складом загального користування у разі якщо із закону, інших правових актів або виданого суб'єкту господарювання дозволу (ліцензії) впливає, що він зобов'язаний приймати на зберігання товари від будь-якого товароволодільця. До регулювання відносин, що впливають із зберігання товарів за договором складського зберігання, застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України.

Здійснення права власності – одне з основних положень правового регулювання відносин власності. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства. Усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав. Власність зобов'язує. Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі. Держава не втручається у здійснення власником права власності. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Особливості здійснення права власності на культурні цінності встановлюються законом.

Земельний сервітут – це: а) право проходу та проїзду на велосипеді; б) право проїзду на транспортному засобі по наявному шляху; в) право прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій; г) право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку; г) право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню або через сусідню земельну ділянку; д) право забору води з природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право проходу до природної водойми; е) право поїти свою худобу із природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право прогону худоби до природної водойми; є) право прогону худоби по наявному шляху; ж) право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд; з) інші земельні сервітути. Стаття 99 Земельного кодексу України (№ 2768-III, від 25.10.2001 р.).

Земля (земельна ділянка) як об'єкт права власності – земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується Конституцією України. Право власності на землю (земельну ділянку) набувається і здійснюється відповідно до закону. Право власності на земельну ділянку поширюється на поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. Власник земельної ділянки має право використовувати її на свій розсуд відповідно до її цільового призначення. Власник земельної ділянки може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб

Земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Окрім цього право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться.

Також право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

Об'єктом права державної власності на землю виступають усі землі України, за винятком земель, переданих у комунальну і приватну власність. Виключно в державній власності знаходяться землі атомної енергетики та космічної системи; землі оборони, крім земельних ділянок під об'єктами соціально-культурного, виробничого та житлового призначення; землі під

об'єктами природно-заповідного фонду та історико-культурними об'єктами, що мають національне та загальнодержавне значення; землі під водними об'єктами загальнодержавного значення; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади, Національної академії наук України, державних галузевих академій наук; земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Об'єктом права комунальної власності є усі землі в межах населених пунктів, крім земель приватної та державної власності, а також земельні ділянки за їх межами, на яких розташовані об'єкти комунальної власності. До земель комунальної власності належать землі загального користування населених пунктів (майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження та утилізації відходів тощо); землі під залізницями, автомобільними дорогами, об'єктами повітряного і трубопровідного транспорту; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування тощо.

Об'єктом права приватної власності юридичних осіб (заснованих громадянами України або юридичними особами України) є земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності, або які використовуються для житлової, промислової та громадянської забудови. Наприклад, це земельні ділянки, надані для житлово-будівельних кооперативів, або сільськогосподарським підприємствам для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Об'єктом права приватної власності іноземних юридичних осіб є тільки земельні ділянки несільськогосподарського призначення у разі придбання ними об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних із

здійсненню підприємницької діяльності в Україні, в першу чергу, в межах населених пунктів.

Земельні ділянки, як об'єкти права власності громадян України, мають визначені законодавством граничні розміри і розрізняються за метою використання.

Об'єктом права приватної власності іноземних громадян та осіб без громадянства є земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності.

В земельному законодавстві немає обмежень з кількості земельних ділянок, що можуть знаходитися у власності однієї особи. Право власності розповсюджується не тільки на земельну ділянку, а і на водні об'єкти і ліси.

Але в повному обсязі воно застосовується тільки до земель, які знаходяться у державній власності. Громадянам та юридичним особам можуть належати на праві власності тільки замкнені земельні ділянки лісового фонду загальною площею до 5 гектарів у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств та замкнені природні водойми (загальною площею до 3 гектарів), або створювані рибогосподарські, протиерозійні та інші штучні водойми.

Земля (земельна ділянка) як об'єкт відносин власності – це основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю гарантується Конституцією України. Право власності на землю (земельну ділянку) набувається і здійснюється відповідно до закону. Право власності на земельну ділянку поширюється на поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і

під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. Власник земельної ділянки має право використовувати її на свій розсуд відповідно до її цільового призначення. Власник земельної ділянки може використовувати на свій розсуд все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб.

Злиття юридичних осіб – це процес, у результаті якого два і більше підприємств утворюють нове, при цьому усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до нової юридичної особи, що утворюється внаслідок злиття.

Зловживання монопольним становищем – це нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не стосуються предмета договору, включаючи нав'язування товару, не потрібного контрагенту; обмеження або припинення виробництва, а також вилучення товарів з обороту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін; інші дії, вчинені з метою створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) суб'єктів господарювання; встановлення монопольно високих або дискримінаційних цін (тарифів) на свої товари, що призводить до порушення прав споживачів або обмежує права окремих споживачів; встановлення монопольно низьких цін (тарифів) на свої товари, що призводить до обмеження конкуренції.

Зловживання монопольним становищем на ринку – це дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших

суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку; є забороненим і тягне за собою відповідальність згідно з законом.

У цілому, зловживання монополієм (домінуючим) становищем на ринку – це дії, спрямовані на: 1) встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку; 2) застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин; 3) обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору; 4) обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям; 5) часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання; 6) суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин; 7) створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Зміст господарського договору – це умови договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, так і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства. При укладенні господарських договорів сторони можуть визначати зміст договору на основі: вільного волевиявлення, коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству; примірному договору, рекомендованого органом управління

суб'єктам господарювання для використання при укладенні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст; типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови; договору приєднання, запропонованого однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли ці суб'єкти у разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту. Господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. Істотними є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода. При укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору (частини 1-3 ст. 180 ГК України).

Зміст права власності – передбачає належність прав власникові на володіння, користування та розпорядження своїм майном. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна.

Зміст права приватної власності складається із таких правомочностей: володіння, користування, розпорядження річчю (майном) власником. Дані правомочності є універсальними, тому що охоплюють всі дії, які власник вправі здійснювати по відношенню до належного йому майна, тобто характеризують статику права власності, а не його динаміку.

Передбачені законом правомочності володіння, користування та розпорядження лише юридично закріплюють право власника вчиняти певні

дії, а тому їх необхідно відмежовувати від конкретних дій, за допомогою яких вони реалізуються. Враховуючи це різниця між змістом суб'єктивного права і його здійсненням полягає перш за все у тому, що перше включає в себе лише можливу поведінку уповноваженої особи, тоді як здійснення права – це зміст реальних, конкретних дій, пов'язаних із перетворенням цієї можливості в дійсність.

Знахідка – це виявлення речі, що вибула з володіння власника або іншої уповноваженої на володіння особи поза їхньою волею.

За ЦК 1963 р. у разі, коли особа, яка загубила річ, не з'являлася протягом 6 місяців, знайдена річ безоплатно переходила у власність держави. ЦК 2003 р. регулює ці відносини на інших засадах, які визначені його ст.ст. 337-339.

Особа, яка знайшла загублену річ, зобов'язана негайно повідомити про це особу, яка її загубила, або власника речі і повернути їм знайдену річ. Якщо особа, що загубила річ, невідома, доля цієї речі та інші наслідки знахідки залежить від місця і обставин знайдення речі (ст. 337 ЦК).

Право власності на загублену річ може виникати у того, хто її знайшов, або у територіальній громаді.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце на як на території України, так і за її межами. Зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 Господарського кодексу України, та/або робочою силою. Зовнішньоекономічна діяльність провадиться на принципах свободи її суб'єктів добровільно вступати у зовнішньоекономічні

відносини, здійснювати їх у будь-яких формах, не заборонених законом, та рівності перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Загальні умови та порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання визначаються нормами Господарського кодексу України, законом про зовнішньоекономічну діяльність та іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними правовими актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) – матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Ідеальна частка – це частка у праві на річ. Наприклад, якщо дві особи мають у рівних частках право спільної власності на річ, то кожній з них належить не половина речі, а половина права на цю річ.

Імпорт (імпорт товарів) – це купівля (у тому числі з оплатою в не грошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

Інвестиційна діяльність – це комплекс практичних заходів фізичних або юридичних осіб чи держави, пов'язаних із вкладанням засобів в об'єкти інвестування з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту.

Інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності.

Розрізняють капітальні та фінансові інвестиції. Капітальні інвестиції передбачають придбання будівель, споруд, інших видів нерухомих об'єктів, основних фондів та нематеріальних активів. Фінансові інвестиції представляють собою господарські операції, пов'язані з придбанням цінних паперів і можуть бути прямими або портфельними. Прямі інвестиції – це господарські операції, пов'язані із внесками до статутного фонду та отриманням корпоративних прав. Портфельні інвестиції – це господарські операції, пов'язані із придбанням цінних паперів, які не дають інвесторові права контролю. Об'єктами портфельного інвестування є акції, облігації, векселі, боргові цінні папери та деривативи.

ІНКОТЕРМС – це міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів, які визначають обов'язки контрагентів щодо поставки товару і встановлюють момент переходу ризиків від однієї сторони до іншої, а також конкретний строк поставки товару.

Інновації – це новостворена чи вдосконалена, продукція, послуга, а також організаційно-технічні рішення адміністративного, комерційного, технічного, технологічного іншого характеру, що суттєво покращують виробничу або соціальну сферу.

Інноваційна діяльність у сфері господарювання – це комплексний процес створення, використання і розповсюдження нововведень з метою отримання конкурентних переваг та збільшення прибутковості своєї діяльності.

Інноваційна діяльність здійснюється за такими напрямками: проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції; розробка, освоєння, випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; розробка і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального і екологічного становища; технічне переозброєння, реконструкція, розширення, будівництво нових підприємств, що здійснюються вперше як промислове освоєння виробництва нової продукції або впровадження нової технології.

Іноземець – це фізична особа, яка знаходиться на території держави, громадянином якої вона не є.

Іноземний елемент – це ознака, яка характеризує приватноправові відносини, і виявляється в одній або кількох формах: хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою; об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави (річ, спадкове майно, нерухома річ тощо); юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території

іноземної держави (одруження, усиновлення, народження дитини, припинення шлюбу тощо).

Іноземні інвестиції – це цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Іноземні суб'єкти господарської діяльності – це суб'єкти господарської діяльності, що мають постійне місцезнаходження або постійне місце проживання за межами України.

Іноземні юридичні особи в Україні – це юридичні особи, які створені за законодавством іншим, ніж законодавство України і мають місце знаходження за межами України.

Інститут набувальної давності полягає в тому, що фізична чи юридична особа, яка хоч і не є власником майна, але добросовісно, відкрито, неперервно і для себе здійснює володіння цим майном, наче власним, упродовж тривалого строку, набуває права власності на це майно.

Інтелектуальна власність – результат інтелектуальної, творчої діяльності однієї людини або декількох осіб.

Інформація – це сукупність відомостей (даних), які сприймають із навколишнього середовища (вхідна інформація), видають у навколишнє середовище (вихідна інформація) або зберігають всередині певної системи. Інформація – відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми,

звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості.

Істотні умови господарського договору – це умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода. Господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. При укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору (ст. 180 ГК України).

Квартира як об'єкт права власності – це ізольоване помешкання в житловому будинку, призначене та придатне для постійного у ньому проживання. Усі власники квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку є співвласниками на праві спільної сумісної власності спільного майна багатоквартирного будинку. Спільним майном багатоквартирного будинку є приміщення загального користування (у тому числі допоміжні), несучі, огорожувальні та несуче-огорожувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку, яке обслуговує більше одного житлового або нежитлового приміщення, а також будівлі і споруди, які призначені для задоволення потреб усіх співвласників багатоквартирного будинку та розташовані на прибудинковій території, а також права на земельну ділянку, на якій розташований багатоквартирний будинок та його прибудинкова територія, у разі державної реєстрації таких прав.

Квотування зовнішньоекономічних операцій – це інструмент державного регулювання зовнішньої торгівлі, що представляє собою

обмеження загальної кількості та/або сумарної вартості товарів, які можуть бути ввезені чи вивезені.

Колізійна норма – це норма, що визначає, право якої держави може бути застосоване до правовідносин з іноземним елементом. Обсягом колізійної норми є частина колізійної норми, яка вказує на правовідносини з «іноземним елементом», які потребують врегулювання. Прив'язкою колізійної норми є частина колізійної норми, що вказує на право, яке підлягає застосуванню для врегулювання правовідносин, вказаних в обсязі такої норми.

Командитне товариство – це товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства.

Комерційна концесія – це дозвіл суб'єкта господарювання (правоволодільця), що має розроблену систему здійснення певної підприємницької діяльності (комплекс прав, ділову репутацію, технічну інформацію і досвід), на використання цієї системи іншим суб'єктом господарювання (користувачем) у відповідності зі стандартами і практикою, що встановлені і контролюються правоволодільцем за постійної допомоги і підтримки останнього. За договором комерційної концесії одна сторона (правоволодільець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому

прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду. Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу наданих користувачеві прав, ділової репутації і комерційного досвіду правоволодільця в певному обсязі, із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності. Договір комерційної концесії розрахований на застосування у сфері підприємницької діяльності, тому його сторонами можуть виступати тільки суб'єкти комерційного господарювання. Через це орган державної влади не може бути суб'єктом такого договору.

Комерційна субконцесія – це дозвіл користувача комерційної концесії на використання іншою особою (субкористувачем) у цілому чи частково концесійної системи правоволодільця комерційної концесії на умовах, погоджених користувачем із правоволодільцем або визначених у договорі комерційної концесії. Отже, комерційна субконцесія дозволяє розширити коло осіб, що використовують концесійну систему правоволодільця. Таким чином, завдяки додатковим зусиллям користувача комерційної концесії її правоволоділець має можливість отримати додаткові доходи та зміцнити свою ділову репутацію.

Комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця

інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності.

Комерційне посередництво (агентська діяльність) – це підприємницька діяльність, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє. Комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженням, оснований на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво. Не є комерційними агентами підприємці, що діють хоча і в чужих інтересах, але від власного імені. Комерційний агент не може укладати договори від імені того, кого він представляє, стосовно себе особисто.

Комунальна власність – одна з форм власності (разом із державною та приватною). Також, поряд з державною власністю це одна з двох форм публічної власності. За своєю суттю комунальна власність є колективною. Поняття «комунальна власність» і «муніципальна власність» є синонімами.

Конкуренція у сфері господарювання – це конкуренція, що підтримується державою, як змагання між суб'єктами господарювання, що забезпечує завдяки їх власним досягненням здобуття ними певних економічних переваг, внаслідок чого споживачі та суб'єкти господарювання отримують можливість вибору необхідного товару і при цьому окремі суб'єкти господарювання не визначають умов реалізації товару на ринку.

Консорціум – це тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

Контрактація сільськогосподарської продукції – одна з форм господарсько-торговельної діяльності. Державна закупка сільськогосподарської продукції здійснюється за договорами контрактації, які укладаються на основі державних замовлень на поставку державі сільськогосподарської продукції. За договором контрактації виробник сільськогосподарської продукції (виробник) зобов'язується передати заготівельному (закупівельному) або переробному підприємству чи організації (контрактанту) вироблену ним продукцію у строки, кількості, асортименті, що передбачені договором, а контрактант зобов'язується сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, прийняти і оплатити її.

Концентрація суб'єктів господарювання – це дії, що підпадають під державний контроль, та появляються через злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого; набуття безпосередньо або через інших осіб контролю одним або кількома суб'єктами господарювання над одним або кількома суб'єктами господарювання чи частинами суб'єктів господарювання, зокрема, шляхом: безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом активів у

вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, одержання в управління, оренду, лізинг, концесію чи набуття в інший спосіб права користування активами у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, в тому числі придбання активів суб'єкта господарювання, що ліквідується; призначення або обрання на посаду керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особи, яка вже обіймає одну чи кілька з перелічених посад в інших суб'єктах господарювання, або створення ситуації, при якій більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів двох чи більше суб'єктів господарювання обіймають одні й ті самі особи; створення суб'єкта господарювання двома і більше суб'єктами господарювання, який протягом тривалого періоду буде самостійно здійснювати господарську діяльність, але при цьому таке створення не призводить до координації конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили цей суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання; безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 або 50 відсотків голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання.

Концерн – це статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з

органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Кооператив – це юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування.

Кооперативний банки – це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності. Відповідно до закону можуть створюватися місцеві та центральні кооперативні банки. Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімальної необхідної кількості діяльність такого банку припиняється шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації. Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки.

Користування – це вилучення з речей їхніх корисних (споживних) властивостей, які дають можливість задовольнити відповідні потреби індивіда чи колективу.

Корпоративні відносини – це відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Відносини, пов'язані з управлінням корпоративними правами держави, регулюються Законом України «Про управління об'єктами державної власності», іншими законами України та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них.

Корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом. Законом можуть бути встановлені обмеження певним особам щодо володіння корпоративними правами та/або їх здійснення.

Корпорація – це договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Кошти у складі майна суб'єктів господарювання – це гроші у національній та іноземній валюті, призначені для здійснення товарних відносин цих суб'єктів з іншими суб'єктами, а також фінансових відносин відповідно до законодавства.

Кредитні відносини – такі відносини, здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі. У кредитному договорі передбачаються мета, сума і строк кредиту, умови і порядок його видачі та погашення, види забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права і відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту. Правові наслідки недійсності кредитного договору, а також недійсності договору застави, яким забезпечується виконання позичальником своїх

зобов'язань за кредитним договором, визначаються Цивільним кодексом України.

Кредитні операції – операції, що полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних осіб (позичальників) та громадян: здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені; надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг); лізинг.

Кредитори неплатоспроможних боржників – це юридичні або фізичні особи, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. У разі якщо до одного боржника мають грошові вимоги одночасно два або більше кредиторів, вони утворюють збори (комітет) кредиторів.

Легітимація суб'єктів господарювання – це узаконення здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання, тобто фактичне отримання суб'єктом господарювання права на здійснення господарської діяльності в порядку, визначеному законодавством. Для заняття легітимною господарською діяльністю суб'єкт господарювання має пройти державну реєстрацію, а для здійснення деяких, зазначених у законодавстві, видів діяльності – також ліцензування і патентування. Якщо державна реєстрація є загальною умовою здійснення господарської діяльності будь-яким суб'єктом, незалежно від його організаційно-правової форми і виду здійснюваної

діяльності, то ліцензування і патентування є спеціальними умовами здійснення деяких видів діяльності.

Лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Залежно від особливостей здійснення лізингових операцій лізинг може бути двох видів – фінансовий чи оперативний. За формою здійснення лізинг може бути зворотним, пайовим, міжнародним тощо. Не можуть бути об'єктами лізингу земельні ділянки, інші природні об'єкти, а також цілісні майнові комплекси державних (комунальних) підприємств та їх структурних підрозділів.

Лізингові операції банків – операції, за якими банки мають право придбавати за власні кошти засоби виробництва для передачі їх у лізинг з дотриманням вимог, встановлених законодавством.

Ліквідаційна процедура в справі про банкрутство – це судова процедура, основним призначенням якої є ліквідація визнаної судом заборгованості банкрута шляхом продажу майна банкрута та проведення розрахунків по його боргах. Тривалість ліквідаційної процедури – 12 місяців, яка може бути продовжена господарським судом ще на 6 місяців. Забезпечення проведення цієї процедури покладається на ліквідатора. З дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури припиняються повноваження

органів управління банкрута щодо управління банкрутом та розпорядження його майном, якщо цього не було зроблено раніше, керівник банкрута звільняється з роботи у зв'язку з банкрутством підприємства, а також припиняються повноваження власника (власників) майна банкрута. З метою виявлення кредиторів з вимогами за зобов'язаннями боржника, визнаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, здійснюється офіційне оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет.

Ліквідація суб'єкта господарювання – здійснюється ліквідаційною комісією, яка утворюється власником (власниками) майна суб'єкта господарювання чи його (їх) представниками (органами), або іншим органом, визначеним законом, якщо інший порядок її утворення не передбачений ГК України. Ліквідацію суб'єкта господарювання може бути також покладено на орган управління суб'єкта, що ліквідується. Орган (особа), який прийняв рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання, встановлює порядок та визначає строки проведення ліквідації, а також строк для заяви претензій кредиторами, що не може бути меншим, ніж два місяці з дня оголошення про ліквідацію. Ліквідаційна комісія або інший орган, який проводить ліквідацію суб'єкта господарювання, вміщує в друкованих органах відповідно до закону повідомлення про його ліквідацію та про порядок і строки заяви кредиторами претензій, а явних (відомих) кредиторів повідомляє персонально у письмовій формі у встановлені ГК України чи спеціальним законом строки. Одночасно ліквідаційна комісія вживає необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання, який ліквідується, та виявлення вимог кредиторів, з письмовим повідомленням кожного з них про ліквідацію суб'єкта господарювання. Ліквідаційна комісія оцінює наявне майно суб'єкта господарювання, який ліквідується, і розраховується з кредиторами, складає

ліквідаційний баланс та подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію. Достовірність та повнота ліквідаційного балансу повинні бути перевірені у встановленому законодавством порядку.

Ліцензія – документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання - ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов. Відносини, пов'язані з ліцензуванням певних видів господарської діяльності, регулюються законом. У сферах, пов'язаних із торгівлею за грошові кошти (готівку, чеки, а рівно з використанням інших форм розрахунків та платіжних карток на території України), обміном готівкових валютних цінностей (у тому числі операції з готівковими платіжними засобами, вираженими в іноземній валюті, та з платіжними картками), у сфері грального бізнесу та побутових послуг, інших сферах, визначених законом, може здійснюватися патентування підприємницької діяльності суб'єктів господарювання.

Ліцензування господарської діяльності – це засіб державного регулювання у сфері господарювання, спрямований на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

Ліцензування зовнішньоекономічних операцій – це комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів.

Майно – це предмети матеріального світу, які перебувають у власності суб'єкта права (фізична особа, юридична особа, держава, територіальна

група, Український народ), у тому числі: окрема річ, сукупність речей, майнові права та обов'язки, гроші та цінні папери, а також майнові права на них. Майно поділяється на рухоме і нерухоме, а також за іншими ознаками. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами.

Майно у сфері господарювання – це сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів. Особливим видом майна суб'єктів господарювання є цінні папери.

Майновий стан та облік майна суб'єкта господарювання – це стан, що визначається сукупністю належних майнових прав та майнових зобов'язань, що відображається у бухгалтерському обліку господарської діяльності суб'єкта відповідно до вимог закону. Зміна правового режиму майна суб'єкта господарювання здійснюється за рішенням власника (власників) майна у спосіб, передбачений ГК та прийнятими відповідно до нього іншими законами, крім випадків, якщо така зміна забороняється законом. Правовий режим майна суб'єкта господарювання, заснованого на державній (комунальній) власності, може бути змінений шляхом приватизації майна державного (комунального) підприємства відповідно до закону або шляхом здачі цілісного майнового комплексу підприємства або майнового комплексу його структурного підрозділу в оренду. Законом можуть бути визначені також інші підстави зміни правового режиму майна

суб'єкта господарювання. Суб'єкти господарювання зобов'язані на основі даних бухгалтерського обліку скласти фінансову звітність, проводити інвентаризацію належного їм майна для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та звітності, надавати фінансову звітність відповідно до вимог закону та їх установчих документів.

Майнові активи неплатоспроможного боржника – майно та майнові права банкрута, які належать йому на праві власності або повного господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури, включаються до складу ліквідаційної маси, за винятком об'єктів житлового фонду, в тому числі гуртожитків, дитячих дошкільних закладів та об'єктів комунальної інфраструктури, які у разі банкрутства підприємства передаються в порядку, встановленому законодавством, до комунальної власності відповідних територіальних громад без додаткових умов і фінансуються в установленому порядку. Крім того, до складу ліквідаційної маси включаються речі, визначені родовими ознаками, що належать банкруту на праві володіння або користування. До складу ліквідаційної маси включаються також майнові активи осіб, які відповідають за зобов'язаннями неплатоспроможного боржника відповідно до закону або установчих документів боржника. З метою врегулювання заборгованості неплатоспроможного боржника використовуються усі види майнових активів.

Майнові права та майнові обов'язки суб'єкта господарювання – це такі права та обов'язки, які можуть виникати: 1) з угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, що йому не суперечать; 2) з актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у випадках, передбачених законом; 3) внаслідок створення та придбання майна з підстав, не заборонених законом;

4) внаслідок заподіяння шкоди іншій особі, придбання або збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав; 5) внаслідок порушення вимог закону при здійсненні господарської діяльності; 6) з інших обставин, з якими закон пов'язує виникнення майнових прав та обов'язків суб'єктів господарювання. Право на майно, що підлягає державній реєстрації, виникає з дня реєстрації цього майна або відповідних прав на нього, якщо інше не встановлено законом.

Майново-господарське зобов'язання – це цивільно-правове зобов'язання, що виникає між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу якого зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Суб'єктами майново-господарських зобов'язань можуть бути суб'єкти господарювання, негосподарюючі суб'єкти - юридичні особи, а також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією.

Межі господарсько-правової відповідальності, а також випадки зменшення розміру та звільнення від відповідальності встановлюються ГК, ЦК, іншими законами України. Межі господарсько-правової відповідальності визначено у ст. 219 ГК України, відповідно положень якої «за невиконання або неналежне виконання господарських зобов'язань чи порушення правил здійснення господарської діяльності правопорушник відповідає належним йому на праві власності або закріпленим за ним на праві господарського відання чи оперативного управління майном, якщо інше не передбачено цим Кодексом та іншими законами. Засновники суб'єкта господарювання не відповідають за зобов'язаннями цього суб'єкта, крім випадків, передбачених законом або установчими документами про створення даного суб'єкта. У

разі, якщо правопорушенню сприяли неправомірні дії (бездіяльність) другої сторони зобов'язання, суд має право зменшити розмір відповідальності або звільнити відповідача від відповідальності. Сторони зобов'язання можуть передбачити певні обставини, які через надзвичайний характер цих обставин є підставою для звільнення їх від господарської відповідальності у випадку порушення зобов'язання через дані обставини, а також порядок засвідчення факту виникнення таких обставин» (ст. 219 ГК України).

Мета застосування господарських санкцій – захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, зокрема й відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечення правопорядку у сфері господарювання (ч. 2 ст. 216 ГК України). Таким чином, однією з основних цілей господарсько-правової відповідальності є забезпечення правопорядку в сфері економіки (в господарських відносинах). У функціональному ж відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань.

Механізм захисту прав і законних інтересів суб'єктів відносин власності – це сукупність взаємопов'язаних правових форм, способів і засобів, за допомогою яких поведінка суб'єктів відносин власності у їх правовідносинах приводиться у відповідність до вимог, заборон і дозволів, що містяться у нормах права.

Мирова угода в справі про банкрутство – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та/або розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється шляхом укладення угоди між сторонами. За загальним правилом мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про

банкрутство. Водночас, у процедурі розпорядження майном боржника мирову угоду може бути укладено лише після виявлення всіх кредиторів і затвердження господарським судом реєстру вимог кредиторів. Рішення про укладення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів – членів комітету та вважається прийнятим за умови, що всі кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника, висловили письмову згоду на укладення мирової угоди. Рішення про укладення мирової угоди приймається від імені боржника керівником боржника чи арбітражним керуючим (керуючим санацією, ліквідатором), які виконують повноваження органів управління та керівника боржника і підписують її.

Міжнародне приватне право – це сукупність норм внутрішньодержавного законодавства, міжнародних договорів та звичаїв, які регулюють цивільно-правові, трудові, сімейні, відносини власності та інші приватні відносини, ускладнені іноземним елементом.

Міжнародний договір – це укладений у письмовій формі договір з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

Міжнародний комерційний арбітраж – будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України. Арбітраж є альтернативним засобом вирішення спорів, що виникають у сфері

економічного обігу, в основі якого лежить договір, і який виключає юрисдикцію державних судів по розгляду конкретної справи. В міжнародний комерційний арбітраж можуть передаватися спори, що виникають з договірних та інших цивільно-правових відносин при здійсненні зовнішньоторгових та інших видів міжнародних економічних зв'язків.

Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України – самостійна постійно діюча арбітражна установа (третейський суд).

Міна (бартер) у сфері господарювання – одна з форм господарсько-торговельної діяльності. За договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність, повне господарське відання чи оперативне управління певний товар в обмін на інший товар. Сторона договору вважається продавцем того товару, який вона передає в обмін, і покупцем товару, який вона одержує взамін. Не може бути об'єктом міни (бартеру) майно, віднесене законодавством до основних фондів, яке належить до державної або комунальної власності, у разі якщо друга сторона договору міни (бартеру) не є відповідно державним чи комунальним підприємством.

Модельний статут – це типовий установчий документ, затверджений Кабінетом Міністрів України, який використовується для створення та провадження діяльності юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм, містить встановлені законом правила, що регулюють правовий статус, права, обов'язки та відносини, які пов'язані із створенням, управлінням та провадженням господарської діяльності відповідних юридичних осіб.

Монополізація – досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища.

Монопольне становище суб'єкта господарювання – це таке положення, при якому у суб'єкта господарювання на визначеному ринку немає жодного конкурента або він не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин.

Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України – самостійна постійно діюча арбітражна установа (третейський суд) для розгляду спорів у сфері торгового мореплавства.

Набуття права власності за набувальною давністю – це набуття права власності, що ґрунтується на тому припущенні, що власник майна, котрий тривалий час не цікавиться, де і у кого перебуває його річ, не має наміру зберігати за собою право власності на неї. З метою визначеності цивільних відносин ця річ визнається власністю фактичного добросовісного володільця.

Згідно зі ст. 344 ЦК, особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом 10 років або рухомим майном - протягом 5 років, набуває право власності на це майно (набувальна давність), якщо інше не встановлено ЦК.

Умовами набуття права власності за набувальною давністю є:

а) добросовісне заволодіння чужим майном;

б) володіння чужим майном протягом певного строку: 10 років - для нерухомості; 5 років - для рухомості. Якщо особа заволоділа майном на підставі договору з його власником, який після закінчення строку договору не пред'явив вимоги про його повернення, вона набуває право власності за набувальною давністю на нерухоме майно через 15, а на рухоме майно - через 5 років з часу спливу позовної давності.

При цьому особа, яка заявляє про давність володіння, може приєднати до часу свого володіння увесь час, протягом якого цим майном володіла особа, чийм правонаступником вона є;

в) відкритість володіння чужим майном;

г) безперервність володіння чужим майном. При цьому втрата не зі своєї волі майна його володільцем не перериває набувальної давності у разі повернення майна протягом одного року або пред'явлення протягом цього строку позову про його витребування;

д) дотримання спеціальних вимог, встановлених законом (наприклад, вимога державної реєстрації для нерухомого майна - ст. 182, ч. 1 ст. 344 ЦК).

Що стосується порядку набуття права власності за набувальною давністю, він залежить від виду речей: право власності на рухоме майно за наявності зазначених вище умов виникає автоматично; на нерухоме майно, транспортні засоби, цінні папери право власності набувається за рішенням суду.

Набуття права власності на новостворене майно – один з найпоширеніших способів набуття права власності. Створення нової речі як у промислових масштабах, так і в одиничному екземплярі, незалежно від форми власності, характеризує процес розширеного відтворення. Таким чином, виробнича діяльність виступає підставою (способом) набуття як колективної чи державної (майно виробляють колективи громадян), так і приватної власності (суб'єктом виступає окремий громадянин).

Набуття права власності на новостворене майно та об'єкти незавершеного будівництва відноситься до первісних способів, оскільки право власності виникає на майно (річ) якого раніше не було, тобто виникає на це майно вперше. Право власності на нову річ, яка виготовлена (створена) особою, набувається нею, якщо інше не встановлено договором або законом. Особа, яка виготовила (створила) річ зі своїх матеріалів на підставі договору, є власником цієї речі (стаття 331 ЦК України). Новостворене майно може бути як рухомим так і нерухомим. Право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації.

До завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна).

Момент виникнення права власності залежить від того, яка річ створена - рухома або нерухома.

Так, право власності на рухому річ виникає з моменту її створення, а на нерухомі речі (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) - і моменту державної реєстрації (ст. 182 ЦК). Тут варто звернути увагу на колізію норм ЦК: у ч. 2 ст. 331 ЦК допускається виникнення права на нерухомість з моменту завершення будівництва або з моменту створення майна; ст. 182 ЦК передбачає обов'язкову державну реєстрацію виникнення права власності та інших речових прав. Порівняння цих норм дозволяє зробити висновок про необхідність надання переваги ст. 182 ЦК, яка встановлює загальне імперативне правило щодо реєстрації нерухомості. Отже, й право власності на створене нерухоме майно може виникати тільки з моменту її державної реєстрації.

Набуття права власності на перероблену річ (специфікація) – це такий спосіб набуття права власності на нову річ, який характеризується тим,

що річ створюється в результаті праці однієї особи з матеріалом, який належить іншій особі (стаття 332 ЦК України).

Право власності у специфікатора виникає тільки за наявності одночасно 3 умов: 1) вартість створеної речі значно перевищує вартість використаних матеріалів; 2) специфікатор не знав і не міг знати, що він використовує чужий матеріал; 3) бажання специфікатора набути право власності на створену ним річ.

Особа, яка самочинно переробила чужу річ, не набуває право власності на нову річ і зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу його вартість. Право власності на рухому річ, створену особою шляхом переробки з матеріалу, що їй не належить, набувається власником матеріалу за його бажанням, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо вартість переробки і створеної нової речі істотно перевищує вартість матеріалу, право власності на нову річ набуває за її бажанням особа, яка здійснила таку переробку. У цьому разі особа, яка здійснила переробку, зобов'язана відшкодувати власникові матеріалу моральну шкоду. Власник матеріалу, який набув право власності на виготовлену з нього річ, зобов'язаний відшкодувати вартість переробки особі, яка її здійснила, якщо інше не встановлено договором.

Право власності на рухому річ, створену особою шляхом переробки з матеріалу, що їй не належить, набувається власником матеріалу за його бажанням, якщо інше не встановлено договором або законом. При цьому власник матеріалу, який набув права власності на виготовлену з нього річ, зобов'язаний відшкодувати вартість переробки особі, яка її здійснила, якщо інше не встановлено договором (ст. 332 ЦК). Вартість переробки визначається специфікатором. У разі виникнення спору щодо вартості переробки, сторони можуть звернутися до суду.

Набуття права власності на скарб – право власності на скарб набуває особа, яка виявила його.

Якщо скарб був прихований у майні, що належить на праві власності іншій особі, особа, яка виявила його, та власник майна, у якому скарб був прихований, набувають у рівних частках право спільної часткової власності на нього.

Однак зазначені правила не поширюються на осіб, які виявили скарб під час розкопок, пошуків, що проводилися відповідно до їхніх трудових або договірних обов'язків.

У разі виявлення скарбу особою, яка здійснювала розкопки чи пошук цінностей без згоди на це власника майна, в якому він був прихований, право власності на скарб набуває власник цього майна.

Особливим випадком є виявлення скарбу - пам'ятки історії та культури. Право власності на нього набуває держава. А особа, яка виявила такий скарб, має право на одержання від держави винагороди у розмірі до 20% від його вартості на момент виявлення, якщо вона негайно повідомила міліції або органів місцевого самоврядування про скарб і передала його відповідному державному органу або органу місцевого самоврядування. Якщо ж пам'ятка історії та культури була виявлена у майні, що належить іншій особі, ця особа, а також особа, яка виявила скарб, мають право на винагороду у розмірі до 10% від вартості скарбу кожна (ст. 343 ЦК).

Набуття права власності у разі приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності – це набуття права, яке відбувається шляхом відчуження майна, що перебуває у державній чи комунальній власності, а також майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб (ст. 345 ЦК).

Порядок проведення приватизації регулюється спеціальним законодавством.

Націоналізація – це вилучення майна, що перебуває в приватній власності, і передавання його у власність держави. Націоналізація – одна з форм здійснення державного суверенітету, оскільки саме держава через свій суверенітет має виняткове право на визначення характеру і змісту права власності, встановлення порядку його придбання, переходу або втрати.

Національний банк України – це центральний банк України, особливий центральний орган державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом «Про національний банк України» та іншими законами України.

Національність юридичної особи – це умовна категорія, яка позначає належність (правовий зв'язок) юридичної особи до конкретної держави.

Негаторний позов – це позадоговірна вимога власника, що володіє річчю, до третьої особи про усунення перешкод у здійсненні правомочностей користування і розпорядження майном.

До порушень права користування відносяться, наприклад, випадки самоуправного зайняття приміщення в будинку власника чи заборона на експлуатацію підсобних приміщень, що належать йому на праві часткової власності. В усіх зазначених і подібних їм випадках власник чи особа, що правомірно володіє річчю, може захистити свої інтереси, пред'явивши позов про усунення перешкод, що заважають йому користуватися майном.

Порушення права розпорядження має місце в тих випадках, коли власник незаконно обмежується у можливості реалізації не тільки правомочності користування, але і розпорядження (наприклад, при здійсненні опису майна чи накладенні арешту). Отже, негаторним позовом може бути

захищене право власності і право законного володіння. Можливі випадки, коли при виробництві опису майна останнє вилучається у власника і передається за тими чи іншими підставами третім особам. Оскільки річ вибуває з володіння власника, тут є підстави пред'явити в'їндікаційний позов.

Правом на негаторний позов володіють власник, а також титульний власник, що володіють річчю, але позбавлені можливості користуватися чи розпоряджатися нею. Як відповідач виступає особа, що своїм протиправним поведінням створює перешкоди, що заважають нормальному здійсненню права власності (права ТИТУЛЬНОГО володіння).

Предметом негаторного позову є вимога позивача про усунення порушень, не з'єднаних з позбавленням володіння. Підставою негаторного позову є обставини, що обґрунтовують право позивача на користування і розпорядження майном, я також підтверджують, що поведінка третьої особи створює перешкоди у здійсненні цих правомочностей. Обов'язком власника не є доказування неправомірності дій відповідача. Вони припускаються такими, доки сам відповідач не доведе правомірність своєї поведінки.

Суттю вимог за негаторним позовом є усунення порушення, яке триває і має місце на момент звернення з позовом. Тому на негаторний позов не поширюються вимоги щодо строків позовної давності, оскільки з негаторним позовом можна звернутися в будь-який час, поки існує правопорушення. Якщо ж перешкоди в користуванні чи розпорядженні майном усунуті, то відповідно відсутні підстави і для звернення з негаторним позовом. Однак таке положення не означає відсутність у власника можливості подання позову про заборону порушення права власності, що можуть мати місце у майбутньому. Така можливість надається власнику ч. 2 ст. 386 ЦК України.

Отже, негаторний позов — це позадоговірна вимога власника, що володіє річчю, до третьої особи про усунення перешкод у здійсненні правомочностей користування і розпорядження майном.

Правом на негаторний позов володіють власник, а також титульний власник, що володіють річчю, але позбавлені можливості користуватися чи розпоряджатися нею.

Предметом негаторного позову є вимога позивача про усунення порушень, не з'єднаних з позбавленням володіння.

На негаторний позов не поширюються вимоги щодо строків позовної давності, оскільки з негаторним позовом можна звернутися в будь-який час, поки існує правопорушення.

Недійсне господарське зобов'язання – це зобов'язання, що не відповідає вимогам закону, або вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, або укладено учасниками господарських відносин з порушенням хоча б одним з них господарської компетенції (спеціальної правосуб'єктності). Зобов'язання може бути визнано недійсним повністю або частково на вимогу однієї із сторін, або відповідного органу державної влади.

Недобросовісна конкуренція – будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності, до них відносять: неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Некомерційне господарювання – це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку. Некомерційна господарська діяльність

здійснюється суб'єктами господарювання державного або комунального секторів економіки у галузях (видах діяльності), в яких відповідно до Конституції України та законів забороняється підприємництво, на основі рішення відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування. Некомерційна господарська діяльність може здійснюватися також іншими суб'єктами господарювання, яким здійснення господарської діяльності у формі підприємництва забороняється законом.

Неплатоспроможність – це неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через відновлення його платоспроможності.

Неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання – таке використання ділової репутації суб'єкта господарської діяльності, що проявляється у неправомірному використанні позначень, неправомірному використанні товару іншого виробника, копіюванні зовнішнього вигляду виробу, порівняльній рекламі.

Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці – це дії, що включають неправомірне збирання комерційної таємниці, розголошення комерційної таємниці, схилення до розголошення комерційної таємниці, неправомірне використання комерційної таємниці.

Неправомірні угоди між суб'єктами господарювання – це угоди або погоджені дії, спрямовані на: встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок; розподіл ринків за територіальним принципом, обсягом реалізації чи закупівлі товарів, їх

асортиментом або за колом споживачів чи за іншими ознаками – з метою їх монополізації; усунення з ринку або обмеження доступу до нього продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Непорушність права власності – один із основних принципів правового регулювання відносин власності: право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, встановлених частиною другою статті 353 Цивільного кодексу України.

Нерухомі речі – властивість і ознака речі, означає неможливість вільного переміщення речі у просторі. До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення

Об'єкт права власності – це конкретне майно, річ, речі. Об'єктом права власності є майно, склад якого гл. 23 ЦК не деталізується, тобто у власності може бути будь-яке майно. Порівняно з об'єктами цивільних прав взагалі (ст. 177 ЦК) об'єкти права власності є вузьким поняттям, бо ними не охоплюються дії, результати послуг тощо.

ЦК передбачається можливість обмежень видів майна, яке не може перебувати у власності. При цьому слід враховувати, по-перше, що ці обмеження встановлюються не для всіх суб'єктів права власності, а тільки

для фізичних та юридичних осіб. По-друге, такі обмеження можуть встановлюватися лише законом, а не підзаконними нормативно-правовими актами.

За загальним правилом, склад, кількість та вартість майна, яке може бути у власності приватних фізичних та юридичних осіб, не обмежуються. Можливість таких обмежень стосується лише розміру земельної ділянки, яка може бути у їх власності, та земель сільськогосподарського призначення, які згідно з ч. 4 ст. 22 ЗК не можуть передаватися у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

Поняття майна не ототожнюється з товаром, хоча до об'єктів права власності, за загальним правилом, відносять все, що є товаром. Так, ще дореволюційними вченими розуміння речей як об'єктів права власності пов'язувалося або з результатами людської праці, або з поняттям товару, котрим є матеріальні предмети торгових угод, на відміну від інших об'єктів, особливо цінних паперів.

Однак існують винятки, що стосуються права власності на такі об'єкти, які не знаходяться в обігу і не можуть бути товаром, наприклад, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси. Разом з тим товаром може стати те, що сумнівно відносити до права власності – людський організм, який буває об'єктом донорства та трансплантації. Ще давні римляни зазначали, що не може бути у власності і визнаватися річчю тіло вільної людини, тим більше мертве тіло, а також предмети недосяжні.

Майновий стан власника буде об'єктивним, якщо склад його майна визначати не тільки сукупністю речей, а й активами (правами вимоги) і пасивами (борги). Дійсно, коли власник має певне майно, але у нього є й багато боргів, то справа лише у часі, коли кредитори звернуть стягнення на це майно, і він вже не буде його власником.

Характеристика об'єктів права власності є тотожною характеристиці об'єктів цивільних правовідносин взагалі. Тут буде наведена лише специфіка регулювання окремих об'єктів права власності.

Право власності на природні ресурси. Крім ЦК, право власності на природні ресурси регулюється законами «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ» та ін.

Складовими природних ресурсів є: територіальні та внутрішні морські води; природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони; атмосферне повітря; підземні води; поверхневі води, що знаходяться або використовуються на території більш як однієї області; лісові ресурси державного значення; природні ресурси у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; дикі тварини, що перебувають у стані природної волі, а також інші об'єкти тваринного світу; корисні копалини та ін.

У ЦК більш детальному регулюванню в порівнянні з іншими природними ресурсами піддано право власності на землю (земельну ділянку), яке врегульовується окремо (гл. 27) із наголосом на те, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Специфічність цього об'єкта права власності полягає у подвійності його розуміння. У широкому розумінні - це земля, право власності на яку має Український народ (ст. 324 ЦК). У вузькому розумінні - це земельні ділянки, право власності на які може належати всім суб'єктам цивільного права (юридичним і фізичним особам, державі, територіальним громадам). Не виключається можливість набувати у власність земельні ділянки також іноземцями, особами без громадянства, іноземними юридичними особами, державами і міжнародними організаціями (ч. 2, ч. 3 ст. 374 ЦК). Право власності на земельну ділянку поширюється також на поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, на шари ґрунту під нею, на водні, лісові, рослинні об'єкти, що знаходяться на ній, а також на простір, що є над і

під земельною ділянкою (тобто ґрунтовий і повітряний), але не безмежний у глибину та висоту, а лише в межах, необхідних для здійснення забудови (ч. 3 ст. 373 ЦК).

У ЦК окремо не встановлюються підстави набуття права власності на землю (земельну ділянку) і найзагальніше визначаються підстави припинення права на неї (ст. 378 ЦК). Порядок здійснення права власності на землю (тобто своїх повноважень щодо цього об'єкта) у ЦК зведений до забудови земельної ділянки (ст. 375) із зазначенням можливості виникнення в результаті здійснення власником свого права на забудову нових об'єктів права власності - житла, різних будівель, споруд тощо.

Під житлом ст. 379 ЦК розуміються приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них. Житло є узагальнюючим поняттям певної групи об'єктів нерухомості, що може бути об'єктом цивільних правовідносин.

Видами житла є житловий будинок, квартира та ін. Житловий будинок визначається ст. 380 ЦК як, по-перше, будівля капітального (а не тимчасового, скажімо, сезонного) типу; по-друге, споруджена з дотриманням вимог, встановлених законом, іншими нормативно-правовими актами (тобто законом висуваються головним чином вимоги щодо первісного способу набуття права власності на неї); по-третє, призначена для постійного у ній проживання.

Садиба, відповідно до ст. 381 ЦК, є складнішою за житловий будинок річчю, що має такі складові, як: земельна ділянка разом із розташованим на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями. При цьому, якщо в договорі (або правочині) про відчуження встановлюється як предмет житловий будинок, то вважають, що відчужується уся садиба, якщо інше не встановлено договором або законом.

Квартира як об'єкт права власності згідно зі ст. 382 ЦК являє собою ізольоване помешкання в житловому будинку, придатне для постійного у ньому проживання. Утім у квартирі є й приміщення нежитлового характеру, - балкон або веранда, кухня тощо, які є її необхідними частинами і атрибутами.

Слід розрізняти право власності на такі об'єкти, як квартири і житловий будинок, в якому вони розміщені. Зрозуміло, що в багатоповерховому будинку, в якому розташовані квартири, є й інші приміщення - дахи, під'їзди, східці, коридори тощо, які йменуються допоміжними. До будинку можуть примикати й споруди або будівлі, призначені для забезпечення потреб усіх власників квартир. Крім того, будинок має різне обладнання (механічне, електричне, сантехнічне та ін.) за межами або всередині квартири, яке обслуговує більше однієї квартири. Усі означені об'єкти складають єдине невід'ємне ціле з житловим будинком і квартирами. Ці приміщення належать на праві спільної власності всім користувачам та власникам квартир багатоквартирного житлового будинку і являють собою загальне неподільне майно. При цьому допоміжні приміщення слід відрізняти від нежитлових приміщень, які розташовані в багатоквартирному житловому будинку і не призначені для його обслуговування, а можуть використовуватися для розташування в них крамниць, перукарень, офісів тощо. Ці приміщення можуть перебувати на праві комунальної або приватної власності. Змішувати правовий режим нежитлових та допоміжних приміщень недопустимо.

Слід звернути увагу на розмежування у ст. 384 ЦК об'єктів прав на помешкання в будинку ЖБК, їх суб'єктів і правомочностей залежно від того, чи здійснено викуп квартири членом ЖБК. Так, об'єктом права власності ЖБК є будинок у цілому (разом із квартирами та іншими приміщеннями - східцями, ліфтом, дахом, підвалом тощо). Поступово відбувається зміна «наповненості» цього об'єкта, оскільки з викупом власності квартир членами

ЖБК вони стають їх власниками, а ЖБК позбавляється прав власності на ці квартири, але продовжує залишатися власником будинку.

Об'єктами права державної власності – це майно, що становить матеріальну основу суверенітету України і забезпечує її економічний та соціальний розвиток, а також підприємства та інше майно, яке використовується для здійснення підприємницької діяльності з метою отримання прибутку.

До першої групи належить майно, яке забезпечує діяльність Верховної Ради України та інших державних органів, Збройних Сил, органів державної безпеки, прикордонних і внутрішніх військ, оборонних об'єктів; кошти республіканського бюджету, статутний капітал НБУ тощо. Тобто тих організацій та структур, які виконують роботи (у тому числі з виготовлення продукції), що мають загальнодержавне значення та забезпечують економічну стабільність та розвиток держави.

Зрозуміло, що фактично завданням режимом державної власності обумовлюється те, що до складу її об'єктів належить майно, яке не вправі перебувати у власності інших суб'єктів права власності.

Особливістю об'єктів права державної власності є те, що державне майно за своїм правовим режимом має два різновиди, а саме: закріплене за державними юридичними особами на особливих майнових правах, які регулюються ГК. Таке «розподілене» державне майно складає базу для участі цих юридичних осіб у правовідносинах, у тому числі цивільних, і майно, яке залишається незакріпленим за державними юридичними особами. Це земля, надра, інші природні ресурси (оскільки власність на них є матеріальною основою суверенітету України), а також кошти державного і місцевих бюджетів, золотий запас, алмазний і валютний фонди.

Окремо слід зазначити, що в державній власності сьогодні перебувають також акції (пакети акцій) і права на частки у майні господарських товариств.

Право на ці об'єкти держава здійснює відповідно до Закону «Про управління об'єктами державної власності».

Нині тенденція розвитку власності в Україні полягає у поступовому переході об'єктів права державної власності до недержавних власників. Засоби цього переходу є не тільки традиційними для цивільного права, а й мають свою специфіку. Одним із них є приватизація майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельних ділянок.

Об'єкти права інтелектуальної власності у сфері господарювання – це: 1) винаходи та корисні моделі; 2) промислові зразки; 3) сорти рослин та породи тварин; 4) торговельні марки (знаки для товарів і послуг); 5) комерційне (фірмове) найменування; 6) географічне зазначення; 7) комерційна таємниця; 8) комп'ютерні програми; 9) інші об'єкти, передбачені законом. Загальні умови захисту прав інтелектуальної власності на об'єкти, визначаються Цивільним кодексом України.

Об'єкти права комунальної власності. Згідно зі ст. 142 Конституції, матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є майно, що перебуває у власності територіальних громад. Зазначене майно, яке належить до комунальної власності, відповідно до ст. 143 Конституції є матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування. Це обумовлено перш за все тим, що ефективне функціонування системи місцевого самоврядування значною мірою залежить не стільки від обсягу повноважень, якими наділені територіальні громади і створювані ними органи, скільки від наявності в їх володінні та розпорядженні матеріальних, фінансових й інших ресурсів, необхідних для виконання покладених на них завдань.

Об'єднання підприємств – це господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої,

наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Облігація – емісійний цінний папір, що засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу з виплатою певного доходу або передати йому майно, надати послуги. Облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом емісії (для державних облігацій України - умовами їх розміщення) строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом емісії (для державних облігацій України - умовами їх розміщення). Перехід права власності на облігації емітента до іншої особи не є підставою для звільнення емітента від виконання зобов'язань, що підтверджуються облігацією. Облігації можуть існувати виключно в бездокументарній формі.

Обмеження щодо діяльності банків – це обмеження, яке полягає у тому, що банкам заборонено здійснювати діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

Оборотні засоби – це сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів.

Оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. Відкритий перелік оперативно-господарських санкцій, що сторони можуть застосовувати з відповідною фіксацією в договорі, передбачений у ч. 1 ст. 236 ГК України. За своїми наслідками оперативно-господарські санкції, передбачені у даній статті, поділяються на: заходи, застосування яких приводить до зміни змісту господарського зобов'язання (прав та обов'язків сторін); односторонню відмову від виконання зобов'язання або відмову від прийняття зобов'язань, що фактично є розірванням договору; санкції, які зупиняють виконання зобов'язань до усунення недобросовісною стороною виявлених недоліків.

Організаційна структура підприємства – це склад виробничих структурних підрозділів (виробництв, цехів, відділень, дільниць, бригад, бюро, лабораторій тощо), а також функціональних структурних підрозділів апарату управління (управлінь, відділів, бюро, служб тощо). Функції, права та обов'язки структурних підрозділів підприємства визначаються положеннями про них, які затверджуються в порядку, визначеному статутом підприємства або іншими установчими документами. Підприємство самостійно визначає свою організаційну структуру, встановлює чисельність працівників і штатний розпис. Підприємство має право створювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів підприємства з відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку. Такі відокремлені підрозділи не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них, затвердженого підприємством. Підприємства можуть відкривати рахунки в установах банків через свої відокремлені підрозділи відповідно до закону.

Організаційно-господарське зобов'язання – це господарське зобов'язання, що виникає у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Організаційно-господарські зобов'язання можуть виникати: між суб'єктом господарювання та власником, який є засновником даного суб'єкта, або органом державної влади, органом місцевого самоврядування, наділеним господарською компетенцією щодо цього суб'єкта; між суб'єктами господарювання, які разом організують об'єднання підприємств чи господарське товариство, та органами управління цих об'єднань чи товариств; між суб'єктами господарювання, у разі якщо один з них є щодо іншого дочірнім підприємством; в інших випадках, передбачених чинним законодавством або установчими документами суб'єкта господарювання. Організаційно-господарські зобов'язання суб'єктів можуть виникати з договору та набувати форми договору.

Організаційно-правова форма банку згідно національного законодавства може бути у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку.

Організаційно-установчі повноваження власника - це такі повноваження, які полягають у тому, що власник майна має право одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому (їм) майна засновувати господарські організації або здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом, на свій розсуд визначаючи мету і предмет, структуру

утвореного ним суб'єкта господарювання, склад і компетенцію його органів управління, порядок використання майна, інші питання управління діяльністю суб'єкта господарювання, а також приймати рішення про припинення заснованих ним суб'єктів господарювання відповідно до законодавства. Власник має право особисто або через уповноважені ним органи з метою здійснення підприємницької діяльності засновувати господарські організації, закріплюючи за ними належне йому майно на праві власності, праві господарського відання, а для здійснення некомерційної господарської діяльності – на праві оперативного управління, визначати мету та предмет діяльності таких організацій, склад і компетенцію їх органів управління, порядок прийняття ними рішень, склад і порядок використання майна, визначати інші умови господарювання у затверджених власником (уповноваженим ним органом) установчих документах господарської організації, а також здійснювати безпосередньо або через уповноважені ним органи у межах, встановлених законом, інші управлінські повноваження щодо заснованої організації та припиняти її діяльність. Власник має право здійснювати організаційно-установчі повноваження також на основі належних йому корпоративних прав.

Оренда майна у сфері господарювання – це засноване на договорі строкове платне користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності. За договором оренди одна сторона (орендодавець) передає другій стороні (орендареві) за плату на певний строк у користування майно для здійснення господарської діяльності. У користування за договором оренди передається індивідуально визначене майно виробничо-технічного призначення (або цілісний майновий комплекс), що не втрачає у процесі використання своєї споживчої якості (неспоживна річ). Об'єктом оренди можуть бути: 1) державні та комунальні підприємства або їх структурні підрозділи як цілісні майнові комплекси, тобто

господарські об'єкти із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг), відокремленою земельною ділянкою, на якій розміщений об'єкт, та автономними інженерними комунікаціями і системою енергопостачання; 2) нерухоме майно (будівлі, споруди, приміщення); 3) інше окреме індивідуально визначене майно виробничо-технічного призначення, що належить суб'єктам господарювання.

Основні завдання Антимонопольного комітету України – це участь у формуванні та реалізації конкурентної політики України, яка здійснюється за наступними напрямками: здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; контроль за концентрацією та узгодженими діями суб'єктів господарювання; контроль за регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; сприяння розвитку добросовісної конкуренції (включає в себе, зокрема: взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами адміністративно-господарського управління та контролю, підприємствами, установами та організаціями з питань розвитку, підтримки, захисту економічної конкуренції та демонополізації економіки; надання обов'язкових для розгляду рекомендацій та внесення зазначеним суб'єктам пропозицій щодо здійснення заходів, спрямованих на обмеження монополізму, розвиток підприємництва і конкуренції; участь у розробленні та внесення в установленому порядку пропозицій щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки; міжнародне співробітництво з питань, які належать до компетенції Антимонопольного комітету України); методичне забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції (складається з узагальнення та аналізу практики застосування

законодавства про захист економічної конкуренції, здійснення офіційного тлумачення власних нормативно-правових актів та надання рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції).

Основні фонди виробничого і невиробничого призначення – це будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів.

Офшорні зони – держави (або території всередині держави), законом яких передбачене повне або часткове звільнення від сплати податків відносно компаній, створених іноземними фізичними або юридичними особами, за умови ведення ними бізнесу (здійснення підприємницької діяльності) за межами країни реєстрації (нерезидентних компаній).

Офшорна компанія – це зареєстрована в офшорній зоні юридична особа, що має відповідно до місцевого законодавства статус нерезидентної компанії або звільненої від сплати податків резидентної компанії (як створеної нерезидентами і як такої, яка не займається бізнесом на території зони), та в силу цього статусу оподатковується податком по мінімальній ставці або звільняється від сплати податків та сплачує лише щорічні збори або мито за діяльність у зоні.

Патент - охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на винахід (корисну модель).

Патентування господарської діяльності - це засіб державного регулювання у сфері господарювання, спрямований на забезпечення єдиної

державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Правові засади патентування певних видів господарської діяльності визначаються виходячи з конституційного права кожного на здійснення підприємницької діяльності, не забороненої законом, а також принципів господарювання, встановлених у ст. 6 ГК України.

Пай - майновий поворотний внесок члена (асоційованого члена) кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки.

Пайовий фонд - фонд, що формується з пайових внесків членів кооперативу і є одним із джерел формування майна кооперативу, розмір якого може змінюватися.

Перевезення вантажів (у сфері господарських відносин) – це господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та виробів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами. Суб'єктами відносин перевезення вантажів є перевізники, вантажовідправники та вантажоодержувачі. Перевезення вантажів здійснюють вантажний залізничний транспорт, автомобільний вантажний транспорт, морський вантажний транспорт та вантажний внутрішній флот, авіаційний вантажний транспорт, трубопровідний транспорт, космічний транспорт, інші види транспорту. Допоміжним видом діяльності, пов'язаним з перевезенням вантажу, є транспортна експедиція.

Первинні способи набуття права власності – це такі способи набуття права власності, в яких право власності набувається вперше, вони не ґрунтуються на правах інших осіб. До первинних способів набуття права власності належать: створення нової речі внаслідок виробничої діяльності (виробництва), переробка речі (специфікація), володіння результатами і доходами, вилучення безгосподарно утримуваного будинку, вилучення безгосподарно утримуваних пам'яток історії і культури, безхазяйне майно, знахідка, скарб, бездоглядна худоба. Деякі способи характерні для виникнення будь-яких форм власності, зокрема виробництво, переробка речей, плоди і доходи. Але є й способи, притаманні лише державній власності: вилучення безгосподарно утримуваного будинку або пам'яток історії і культури тощо. Головною умовою відмежування первісних підстав виникнення права власності є те, що виникнення права власності виникає вперше, або не залежить від волі попереднього власника.

Підприємництво (підприємницька діяльність) – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємство як єдиний майновий комплекс використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом. Підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю. Підприємство або його частина можуть бути

об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів (ст. 191 ЦК України).

Підприємство як організаційна форма господарювання – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом України та іншими законами. Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Підприємство, якщо законом не встановлено інше, діє на основі статуту або модельного статуту. Підприємства незалежно від форми власності, організаційно-правової форми, а також установчих документів, на основі яких вони створені та діють, мають рівні права та обов'язки. Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом. Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Підрядні відносини у капітальному будівництві – це господарські відносини, пов'язані з такими видами господарської діяльності, як будівництво об'єктів виробничого та іншого призначення, підготовка будівельних ділянок, роботи з обладнання будівель, роботи з завершення будівництва, прикладні та експериментальні дослідження і розробки тощо, які виконуються суб'єктами господарювання для інших суб'єктів або на їх замовлення, здійснюються на умовах підяду. Для здійснення таких робіт можуть укладатися договори підяду: на капітальне будівництво (в тому числі субпідяду); на виконання проектних і досліджувальних робіт; на

виконання геологічних, геодезичних та інших робіт, необхідних для капітального будівництва; інші договори. За договором підряду на капітальне будівництво одна сторона (підрядник) зобов'язується своїми силами і засобами на замовлення другої сторони (замовника) побудувати і здати замовникові у встановлений строк визначений договором об'єкт відповідно до проектно-кошторисної документації або виконати зумовлені договором будівельні та інші роботи, а замовник зобов'язується передати підряднику затверджену проектно-кошторисну документацію, надати йому будівельний майданчик, прийняти закінчені будівництвом об'єкти і оплатити їх.

Підставами набуття права власності є юридичні факти (певні обставини), з якими закон пов'язує виникнення права власності у певного суб'єкта. Водночас, слід урахувувати, що набуття права власності на майно однією особою часто супроводжується припиненням права власності на це майно у іншої особи. Рівно, як і навпаки, припинення права власності у переважній більшості випадків, як правило, тягне за собою виникнення його в іншого власника.

Підставами припинення права власності – це юридичні факти (певні обставини), з якими закон пов'язує ліквідацію права власності взагалі або перехід його до іншої особи. При цьому одні й ті ж юридичні факти можуть одночасно бути підставами припинення права власності у однієї особи й підставами виникнення права власності у іншої. Наприклад, договір купівлі-продажу є підставою припинення права власності у продавця і підставою виникнення права власності у покупця.

Стаття 346 ЦК містить приблизний перелік підстав, за якими може бути припинене право власності, а саме відчуження власником свого майна; відмови власника від права власності; припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; знищення майна; викупу

пам'яток історії та культури; викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; викупу нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; реквізиції; конфіскації. При цьому ч.4 ст.41 Конституції України встановлює, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Отже, припинення права власності може відбуватися лише у випадках, прямо встановлених законом.

Отже, слід враховувати, що набуття права власності на майно однією особою супроводжується припиненням права власності на це майно у іншої особи. Рівно, як і навпаки, припинення права власності у переважній більшості випадків, як правило, спричиняє за собою його виникнення в особі іншого власника. Найбільш поширеною підставою припинення права власності є добровільне відчуження власником свого майна. Тобто, йдеться про різноманітні правочини по відчуженню майна, які вчиняються його власником (купівля-продаж, міна, дарування, поставка, контрактація, оренда з викупом і т.д.).

Підстави виникнення господарських зобов'язань – це юридичні факти, які породжують зобов'язання суб'єкта господарювання вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій. Господарські зобов'язання можуть виникати: безпосередньо із закону або іншого нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність; з акту управління господарською діяльністю; з господарського договору та інших угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать; внаслідок заподіяння шкоди суб'єкту або суб'єктом господарювання, придбання або збереження майна суб'єкта або суб'єктом господарювання за

рахунок іншої особи без достатніх на те підстав; у результаті створення об'єктів інтелектуальної власності та інших дій суб'єктів, а також внаслідок подій, з якими закон пов'язує настання правових наслідків у сфері господарювання.

Підстава господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин – це вчинене ним правопорушення в сфері господарювання. Учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення. У разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності. Не вважаються такими обставинами, зокрема: порушення зобов'язань контрагентами правопорушника; відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів; відсутність у боржника необхідних коштів (ст. 218 ГК України).

Загалом, як і будь-яка інша юридична відповідальність, господарсько-правова відповідальність ґрунтується на певних правових підставах. Це, по-перше, нормативні підстави, тобто сукупність норм права про відповідальність суб'єктів господарських відносин. Другою правовою підставою є господарська правосуб'єктність правопорушника (боржника) і потерпілого (кредитора). Сторонами правовідносин щодо застосування відповідальності цього виду можуть бути підприємства, установи, організації, інші юридичні особи незалежно від форми власності майна, організаційно-правових форм, тобто особи, що мають право звертатися до

суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів. Третя підстава називається юридико-фактичною. Це протиправні дії або бездіяльність особи - господарського правопорушника, що порушують права і законні інтереси потерпілої особи (кредитора) чи заважають їх реалізації.

Підстави припинення права власності – передбачені законодавством заходи щодо позбавлення об'єктів права власності належного власника. Передбачені статтею 346 Цивільного кодексу України: 1) відчуження власником свого майна; 2) відмова власника від права власності; 3) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати цій особі; 4) знищення майна; 5) викуп пам'яток історії та культури; 6) викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю; 7) викуп нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене; 8) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника; 9) реквізиція; 10) конфіскація; 11) припинення юридичної особи чи смерть власника. Згідно з ч.2 ст.346 ЦК право власності може бути припинене також у інших випадках, встановлених законом. До них належить, наприклад, придбання майна проти волі власника добросовісним набувачем (ст.388 ЦК), смерть власника (ст.1216 ЦК). Зазначені підстави можна умовно поділити на дві групи: - припинення права власності з волі власника; - припинення права власності незалежно від волі власника.

Повне товариство – це товариство всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Повнота панування власника на річчю – можливість власника вчинювати будь-які дії з річчю, що виражається у реалізації свободи власника щодо володіння, користування та розпорядження речами.

Поділ господарської організації – це вид реорганізації підприємства, при якому всі майнові права та зобов'язання переходять за розподільчим актом (балансом) у відповідних частках до кожного з нових суб'єктів господарювання, утворених унаслідок поділу.

Поділ майна, що є у спільній власності – припинення правовідносин між співвласниками шляхом виділення майна в натурі пропорційно до кожної їхньої частки.

Позов про визнання права власності – це позадоговірна вимога власника майна про констатацію перед третіми особами факту приналежності позивачу права власності на спірне майно, не з'єднане з конкретними вимогами про повернення майна чи усунення інших перешкод, не пов'язаних з позбавленням володіння.

Порядок захисту права власності – комплекс правових засобів, застосовуваних судом, державними органами або самими власниками, спрямованих на відновлення порушених, оспорюваних або невизнаних суб'єктивних прав власності

Порядок розрахунків з кредиторами у разі ліквідації суб'єктів господарської діяльності – це законодавчо визначений порядок задоволення претензії кредиторів до суб'єкта господарювання, що ліквідується. Черговість та порядок задоволення вимог кредиторів визначаються відповідно до Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або

визнання його банкрутом». Вимоги кредиторів задовольняються з майна суб'єкта господарювання що ліквідується, якщо інше не передбачено законодавством України. Вимоги кредиторів задовольняються в наступному порядку: 1) у першу чергу задовольняються: вимоги щодо виплати заборгованості перед працюючими та звільненими працівниками банкрута; вимоги кредиторів за договорами страхування; витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії; 2) у другу чергу задовольняються: вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України; вимоги громадян – довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників); 3) у третю чергу задовольняються: вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів); вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом; 4) у четверту чергу задовольняються: вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника; 5) у п'яту чергу задовольняються: вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства; вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору; 6) у шосту чергу задовольняються інші вимоги. У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторів однієї черги. Вимоги, не задоволені за недостатністю майна, вважаються погашеними.

Поставка – одна з основних форм господарсько-торговельної діяльності. За договором поставки одна сторона – постачальник зобов'язується передати (поставити) у зумовлені строки (строк) другій стороні – покупцеві товар (товари), а покупець зобов'язується прийняти вказаний товар (товари) і сплатити за нього певну грошову суму. Сторони для визначення умов договорів поставки мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій. Предметом поставки є визначені родовими ознаками продукція, вироби з найменуванням, зазначеним у стандартах, технічних умовах, документації до зразків (еталонів), преїскурантах чи товарознавчих довідниках. Предметом поставки можуть бути також продукція, вироби, визначені індивідуальними ознаками. Загальна кількість товарів, що підлягають поставці, їх часткове співвідношення (асортимент, сортамент, номенклатура) за сортами, групами, підгрупами, видами, марками, типами, розмірами визначаються специфікацією за згодою сторін.

Похідні способи набуття права власності – це способи, які тісно пов'язані з правонаступництвом. правонаступництво полягає у волевиявленні попереднього власника майна щодо передачі повного обсягу прав на майно новому власнику. Основними видами похідних способів виникнення права власності є правочини, спадкування. Якщо ж будувати класифікацію за критерієм правонаступництва, а не волі, то до похідних способів слід віднести також і націоналізацію, реквізицію та конфіскацію як способи виникнення права державної власності.

Похідні способи набуття права власності пов'язані з переходом права власності, як правило, з актом розпорядження майном, яке має місце з боку попереднього власника. Похідними способами набуття права власності визнаються численні цивільні угоди, а також спадкування за законом і заповітом.

У науці цивільного права питання похідних способів набуття права власності пов'язується з проблемою правонаступництва.

Припинення права власності у відчужувача і виникнення цього права у набувача відбуваються, як правило, водночас на основі того самого юридичного факту, зокрема договору купівлі-продажу, передачі речі за договором позики тощо.

Отже, при переході права власності виникає правонаступництво. Деякі автори, використовуючи правонаступництво як універсальний критерій для розмежування первісних і похідних способів набуття права власності, до похідних відносять і такі підстави виникнення права власності, як націоналізація, конфіскація, реквізиція, але більшість авторів схиляється до того, що похідними слід визнавати підстави, які залежать від волі попереднього власника.

Похідними способами набуття права власності визнаються договори купівлі-продажу, поставки, дарування, міни, позики. Внаслідок укладення відповідного договору набувач речі стає її власником. Крім договорів, похідним визнається і такий спосіб набуття права власності, як спадкування, незалежно від того, чи є підставою спадкування заповіт або закон.

Зауважимо, що при похідних способах набуття права власності на нового власника переходять усі обов'язки, які мав попередній власник майна. Наприклад, якщо за договором купівлі-продажу, дарування або внаслідок спадкування майна, з приводу якого раніше було укладено договір найму, майно переходить до іншої особи, то за ст. 268 ЦК України при переході права власності на здане у найом майно від наймодавця до іншої особи договір найму зберігає чинність для нового власника.

Правила професійної етики у конкуренції – це правила, що сприяють здійсненню таких дій у конкуренції, що відповідають інтересам суб'єктів господарювання, заснованих на принципах добросовісності,

законності, справедливості, дотримання ділового етикету та підтримання коректного ставлення сторін між собою та контрагентами, споживачами, забезпечення реалізації прав споживачів тощо, погоджуються з Антимонопольним комітетом України, та можуть використовуватися при укладанні договорів, розробці установчих та інших документів суб'єктів господарювання.

Право власності – це один із найбільш важливих інститутів для будь-якої правової системи, оскільки належне юридичне забезпечення відносин власності визначає зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин в цілому. Таке регулювання в значній мірі обумовлене властивостями та суспільною важливістю самого об'єкта власності.

Системні трансформаційні процеси, через які проходить сьогодні Україна, зумовлюють необхідність докорінного реформування законодавчої бази для забезпечення ефективного та успішного їх плину. Якщо у Законі України «Про власність» право власності визначалось як «врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування й розпорядження майном» (і таке його визначення не раз піддавалося справедливій критиці за намагання авторів Закону дати універсальне тлумачення поняття права власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні, то чинний Цивільний кодекс України діє на принципах примату приватного права і прав людини, щоб право власності визначалося як «найбільш повне право, що його особа має на майно». За нормами ЦК України **право власності** це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ч. 1 ст. 316 ЦК України).

До змісту права власності віднесені права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Необхідно зазначити, що згідно зі ст. 319 ЦК України «власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону».

Можна виокремити такі загальні ознаки права власності, визначені ЦК України:

- 1) право особи на річ (майно);
- 2) здійснення цього права в будь-який спосіб, що не суперечить закону;
- 3) здійснення цього права за своєю волею, незалежно від волі інших осіб;
- 4) володіння своєю річчю (майном);
- 5) користування своєю річчю (майном);
- 6) розпорядження своєю річчю (майном).

У цілому, сукупність норм права, що регулюють відносини власності, становить право власності в об'єктивному розумінні.

Право власності в суб'єктивному розумінні є основним речовим (майновим) правом, зміст якого складають повноваження (права) власника щодо володіння, користування і розпорядження належним йому майном. Право власності – це законно набуте право особи на річ (майно), яке вона здійснює за своєю волею у межах, не заборонених правовими нормами, незалежно від волі інших осіб, володіючи, користуючись та розпоряджаючись цією річчю (майном).

Право власності в об'єктивному розумінні – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням власником належним йому майном на свій розсуд і у своїх інтересах, усуненням усіх третіх осіб від протиправного втручання у сферу його володіння цим майном, а також обов'язки власника не порушувати прав та законних інтересів інших осіб.

Право власності в суб'єктивному розумінні – це визначена і забезпечена об'єктивним правом сукупність повноважень власника, що надає можливість володіння, користування і розпорядження належним йому

майном своєю владою і у власних інтересах. В цілому, суб'єктивне право власності – право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (стаття 316 Цивільного кодексу України).

Право власності на нерухоме майно за загальним правилом, встановленим у Законі України «Про міжнародне приватне право», визначається правом держави, на території якої воно знаходиться.

Право власності на транспортні засоби, що підлягають внесенню до державних реєстрів, за загальним правилом, закріпленим у Законі України «Про міжнародне приватне право», визначається правом держави, на території якої знаходиться реєструючий орган.

Право власності Українського народу. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України. Кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу відповідно до закону.

Право власності у сфері господарювання – це основне речове право у сфері господарських відносин. Суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим

суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених ГК України. Майно, що використовується у господарській діяльності, може перебувати у спільній власності двох або більше власників. Володіння – це закріплення матеріальних благ за конкретними власниками – індивідами і колективами, фактичне утримання речі у сфері господарювання цих осіб. Користування – це вилучення з речей їхніх корисних властивостей, які дають можливість задовольнити відповідні потреби індивіда чи колективу (суб'єктів господарських відносин). Розпорядження – це визначення власником (учасником відносин у господарській сфері) юридичної або фактичної долі речі

Право володіння чужим майном – це один із видів речових прав на чуже майно, яке представляє собою юридично забезпечену можливість фактичного панування особи над майном.

Право володіння виникає, як правило, на підставі договору з власником майна, на підставі фактичного вступу у спадщину, або на інших законних підставах. Припиняється право володіння чужим майном у випадку знищення майна. Також воно буде припинене тоді, коли володілець сам відмовляється від володіння чи власник цього майна витребує його від володільца.

Право господарського відання – це речове право суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника. Власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та

збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства.

Право державної власності – це право держави використовувати (володіти, розпоряджатися, користуватися) майно, яке їй належить.

Розглядається право державної власності в об'єктивному та суб'єктивному значенні.

В об'єктивному значенні право державної власності представляє собою систему правових норм, що регулюють відносини державної власності щодо цього майна.

В суб'єктивному значенні право державної власності – це юридично закріплена можливість суб'єкта права використовувати належне йому майно своєю владою в інтересах народу України.

До державної власності можуть належати засоби виробництва, будівлі, споруди, транспортні засоби, об'єкти оборонного виробництва, грошові кошти та інше майно. Від імені та в інтересах держави Україна право власності на державне майно здійснюють органи державної влади. Управління майном, що є у державній власності, здійснюється державними органами, а у випадках, передбачених законом, може здійснюватися іншими суб'єктами.

Право колективної власності – це юридично визначене і забезпечене право організації – юридичної особи, створеної на базі об'єднання майна її членів (учасників), використовувати належні їй засоби виробництва на власний розсуд і в інтересах її членів (учасників).

При праві колективної власності суб'єкт, який передав своє майно до такої власності, втрачає на цю річ право власності, отримуючи натомість зобов'язальні (корпоративні) права щодо нового власника - організації

корпоративного типу, членом (учасником) якої став цей суб'єкт, а саме: а) право на отримання грошового чи майнового еквівалента своєї частки в майні нового власника - юридичної особи у разі виходу зі складу її учасників (членів); б) право участі в розподілі майна юридичної особи у разі її ліквідації; в) право на отримання частини чистого прибутку (дивідендів) суб'єкта колективної власності; г) право участі в управлінні справами юридичної особи, що діє на базі колективної власності, якщо інше не передбачено її установчими документами.

Суб'єктом права колективної власності є організація корпоративного типу зі статусом юридичної особи. Об'єктами права колективної власності можуть бути: статутний (складений) капітал юридичної особи - суб'єкта права колективної власності, створений за рахунок вкладів (пайових внесків) її учасників (членів); викуплене членами трудового колективу, іншими фізичними та юридичними особами майно державного підприємства шляхом його акціонування; кредити банків, отримані суб'єктом права колективної власності; виготовлена продукція, отримані доходи та інше майно, набуте суб'єктом права колективної власності на законних підставах (субсидії, дивіденди від цінних паперів тощо).

Право комунальної власності – це право територіальної громади використовувати володіти, користуватися та розпоряджатися майном, що їй належить. Здійснюється таке використання безпосередньо територіальною громадою або, частіше за все, через органи місцевого самоврядування. Територіальною громадою є постійні мешканці села, селища, міста. Якщо місто має внутрішнє районування, то мешканці районів також є територіальною громадою.

Право користування в об'єктивному значенні – це правові норми, які встановлюють порядок добування корисних властивостей речей для задоволення потреб власника чи інших осіб.

Право користування у суб'єктивному значенні – це закріплена нормами права (тобто юридично забезпечена) можливість добування корисних властивостей речі для задоволення потреб власника чи інших осіб. Отже, право користування – це юридично забезпечена можливість особи щодо господарського, підприємницького, культурно-побутового використання майна, тобто вилучення з нього корисних (споживних) властивостей.

Право користування чужим майном (сервітут) – це право обмеженого користування чужим майном (речами) з установленою метою і в певних межах. Це право може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Сервітут може належати власникові (володільцеві) сусідньої земельної ділянки, а також іншій, конкретно визначеній особі (особистий сервітут).

Сервітут визначає обсяг прав щодо користування особою чужим майном. Сервітут може бути встановлений на певний строк або без визначення строку. Особа, яка користується сервітутом, зобов'язана вносити плату за користування майном, якщо інше не встановлено договором, законом, заповітом або рішенням суду. Сервітут не підлягає відчуженню. Сервітут не позбавляє власника майна, щодо якого він встановлений, права володіння, користування та розпоряджання цим майном. Сервітут зберігає

чинність у разі переходу до інших осіб права власності на майно, щодо якого він встановлений.

Збитки, завдані власникові (володільцеві) земельної ділянки або іншого нерухомого майна, особою, яка користується сервітутом, підлягають відшкодуванню на загальних підставах.

Право користування чужою земельною ділянкою або іншим нерухомим майном – це право, що полягає у можливості проходу, проїзду через чужу земельну ділянку, прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку і трубопроводів, забезпечення водопостачання, меліорації тощо. Особа має право вимагати від власника (володільця) сусідньої земельної ділянки, а в разі необхідності - від власника (володільця) іншої земельної ділянки надання земельного сервітуту. Право користування чужим майном може бути встановлено щодо іншого нерухомого майна (будівлі, споруди тощо).

Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) – право користування чужою земельною ділянкою для забудови, окремий вид прав на чужі речі (глава 34 Цивільного кодексу України).

Особливість суперфіцію полягає в тому, що таке право може відчужуватися землекористувачем або передаватися у порядку спадкування на підставі договору або заповіту, а також дає право землевласнику на прибуток від промислових об'єктів, збудованих на наданій земельній ділянці на умовах суперфіцію. Право користування чужою земельною ділянкою для забудови може бути встановлено на визначений або на невизначений строк. Проте таке право може бути припинено в разі: поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача; закінчення строку права користування; відмови землекористувача від права користування;

невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років поспіль; за рішенням суду в інших випадках, установлених законом.

Суб'єктами суперфіцію можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи.

Об'єктом суперфіцію є право користування земельною ділянкою для будівництва певних видів споруд чи будівель з можливістю для суперфіціарія набути право власності на них та для землевласника — отримувати частку прибутку землекористувача. При наданні земельної ділянки в користування з метою забудови необхідно, щоб її подальше використання відповідало цільовому призначенню ділянки. Установлення цільового призначення земель відбувається шляхом їх віднесення до тієї чи іншої категорії і здійснюється на підставі рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень (частина перша ст. 20 Земельного кодексу). Підставами встановлення суперфіцію є договір між власником земельної ділянки та майбутнім забудовником, а також заповіт. Заповіт також може бути підставою встановлення суперфіцію в разі наявності в ньому заповідального відказу, яким заповідач зобов'язує спадкоємця надати іншій особі право користування для забудови земельною ділянкою, що входить до складу спадщини.

Існуючий суперфіцій також може переходити у спадщину як на підставі заповіту, так і шляхом спадкування за законом. При цьому, оскільки право користування земельною ділянкою для забудови та право власності на зведені на ній споруди, що входять до складу спадщини, є пов'язаними між собою речовими правами, зазначені права у разі поділу спадщини між різними спадкоємцями не можуть передаватись окремо.

Строк суперфіцію може бути визначеним або невизначеним. Мінімальний та максимальний строки суперфіцію в Цивільному кодексі не визначено. Якщо суперфіцій встановлено на невизначений строк, він

вважається безстроковим і може бути припиненим за бажанням сторін у будь-який час.

Суперфіцій може бути передано іншій особі за будь-яким цивільно-правовим договором. Укладення такого договору не вимагає погодження його умов із власником земельної ділянки та є для нього обов'язковим. Суперфіціарій не зобов'язаний повідомляти власника земельної ділянки про наступне відчуження суперфіцію, оскільки в Цивільному кодексі (на відміну від правил про відчуження емфітевзису) не закріплено переважне право власника перед іншими особами на купівлю права користування нею. Власник ділянки, у свою чергу, зобов'язаний зберігати той характер відносин з новим суперфіціарієм, який існував з його попередником відповідно до умов договору про встановлення суперфіцію. При цьому слід розуміти, що відчужується або успадковується не земельна ділянка, а право користування нею.

На відміну від сервітуту суперфіцій не може бути безоплатним. Власник сервітуту має право на відшкодування збитків від установаження суперфіцію. По суті, при укладенні договору суперфіцію право користування, володіння й розпорядження власником земельної ділянки, щодо якої встановлено суперфіцій, не вилучається. Водночас право тимчасового користування землею власник передає за плату іншій особі, що породжує між ними земельні й цивільні правовідносини.

Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) – це довгострокове, відчужуване та успадковуване речове право на чуже майно, яке полягає у наданні особі права володіння і користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб з метою отримання плодів та доходів від неї з обов'язком ефективно її використовувати відповідно до цільового призначення.

Емфітевзис (право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб) встановлюється договором між власником земельної ділянки і особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (далі - землекористувач).

Суб'єктами емфітевзису є власник земельної ділянки та особа, яка виявила бажання користуватися останньою для сільськогосподарських потреб (землекористувач, емфітевта). Стороною відносин емфітевзису не може бути особа, якій земельна ділянка надана на умовах постійного користування чи на умовах оренди.

Об'єктом емфітевтичного права є користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення, що знаходиться у приватній, комунальній або державній власності. До земель сільськогосподарського призначення належать сільськогосподарські угіддя — рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги, а також несільськогосподарські угіддя (ст.22 ЗК). Таке користування має обмежений характер, оскільки власник передає емфітевті право володіння та право цільового користування земельною ділянкою, зберігаючи за собою право розпорядження нею. Сторони можуть звузити межі цільового використання земельної ділянки, наприклад, зазначивши, що вона має використовуватися під рілля або багаторічні насадження тощо.

Підставою встановлення емфітевзису є договір про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (договір про емфітевзис). За договором про емфітевзис власник земельної ділянки відплатно чи безвідплатно передає іншій особі право користування земельною ділянкою, зберігаючи щодо неї право власності. Договір про встановлення емфітевзису формально є консенсуальним, оскільки для виникнення емфітевтичного права не вимагається передачі земельної ділянки. Реалізувати це право можливо з моменту державної реєстрації цього

права (ст. 125 ЗК). Отже, виникає ситуація, подібна до тієї, що має місце при переході права власності за договором: момент укладення договору і перехід речового права може не збігатися в часі (ст.334 ЦК).

Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) може відчужуватися і передаватися у порядку спадкування, крім випадків, передбачених законодавством.

Право користування земельною ділянкою державної або комунальної власності для сільськогосподарських потреб не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам, внесено до статутного фонду, передано у заставу.

Право оперативного управління – це речове право суб'єкта господарювання, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених ГК та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом). Власник майна, закріпленого на праві оперативного управління за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням і збереженням переданого в оперативне управління майна безпосередньо або через уповноважений ним орган і має право вилучати у суб'єкта господарювання надлишкове майно, а також майно, що не використовується, та майно, що використовується ним не за призначенням.

Право приватної власності. Існує безліч понять і формулювань права приватної власності. Наприклад, у Цивільному кодексі Франції (ст. 544) зазначається, що приватна власність - це право користуватися й розпоряджатися речами найбільш абсолютним чином; згідно з п. 903 Німецького цивільного укладення - це право розпоряджатися речами на свій

розсуд; відповідно до ст. 64 Цивільного кодексу Швейцарії - це повне та виняткове панування над річчю. Однак можна з впевненістю стверджувати, що приватна власність, незважаючи на всі свої недоліки, відіграла і дотепер відіграє важливу роль у загальнолюдському прогресі.

Отже, приватна власність за своєю природою є такою, що не може належати всім. Вона сама теж індивідуалізується залежно від тієї особи, якій належить об'єкт права. Приватна власність із найдавніших часів протиставлялася публічній, насамперед державній, власності.

На сучасному етапі ситуація змінюється досить швидко, поняття власності змінюється, розвивається і на сьогоднішній день сфера застосування інституту права приватної власності в Україні наближається до стандартів, що застосовуються в ринковій економіці промислово розвинутих країн Європи. В країні поступово формується концепція приватної власності.

Що стосується визначення суб'єктивного права приватної власності та права власності взагалі, то воно пов'язане з труднощами, незважаючи на певну простоту і ясність. Згідно з найбільш поширеним визначенням, що збігається з життєвим уявленням про право власності, останнє є необмеженим і винятковим пануванням особи над річчю.

Крім того в цивільно-правовій науці прийнято розмежовувати право власності в об'єктивному та суб'єктивному розумінні.

Так, в об'єктивному значенні право приватної власності громадян – це сукупність правових норм, які встановлюють і охороняють належність громадянам майна споживчого та фінансово-виробничого призначення та забезпечують власникам-громадянам здійснення права володіти, користуватися та розпоряджатися цим майном на свій розсуд, використовувати його для будь-яких цілей, якщо інше не передбачено законом. Право приватної власності в суб'єктивному значенні – це передбачене і гарантоване законом право власника-громадянина здійснювати

володіння, користування і розпорядження належним йому майном на свій розсуд і з будь-якою метою, якщо інше не передбачено законом.

Згідно Цивільного кодексу України суб'єктами права приватної власності є фізичні та юридичні особи.

Фізичні та юридичні особи можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть їм належати.

Склад, кількість та вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не є обмеженими.

Законом може бути встановлено обмеження розміру земельної ділянки, яка може бути у власності фізичної та юридичної особи (ст. ЦК України).

Право публічної власності охоплює такі різновиди, як: 1) право власності Українського народу; 2) право державної власності; 3) право власності АРК; 4) право комунальної власності. Фактором, який об'єднує усі різновиди права публічної власності, є наявність у цих відносинах владного елементу, який полягає в тому, що власник, здійснюючи своє право власності, більшою або меншою мірою використовує свої повноваження як суб'єкта публічного права. Разом із тим їх відрізняє обсяг повноважень як суб'єкта публічного права, так і суб'єкта права власності

Право розпорядження – це юридично закріплена можливість особи (як правило власника) самостійно вирішувати юридичну і фактичну долю майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану чи призначення і т. ін. (наприклад, продати, подарувати, заповісти, або переробити чи змінити цільове призначення тощо).

Право спільної власності – є право двох або більше осіб разом за спільною згодою володіти, користуватись та розпоряджатись єдиним

майном, що належить їм на праві власності, частки якого попередньо не визначено. Право спільної сумісної власності виникає лише у разі, якщо це прямо передбачено в законі. Отже, право спільної власності — це право двох і більше осіб на один і той же об'єкт, який може складатися з однієї речі або з їх сукупності. Ці речі можуть бути подільними або неподільними, однак як об'єкт права власності вони створюють єдине ціле. Тому право власності кожного учасника спільної власності поширюється на весь об'єкт, а не на його частину.

Право спільної сумісної власності – право двох або більше осіб разом за спільною згодою володіти, користуватись та розпоряджатись єдиним майном, що належить їм на праві власності, без виділення долі кожного з них. Спільна сумісна власність — це вид спільної власності у якій частки заздалегідь не визначені. Вона передбачає право декількох осіб володіти, користуватись, розпоряджатись належним їм майном за взаємною згодою як одним цілим. Частки учасників визначаються при припиненні спільної сумісної власності, тобто при поділі або виділі з неї. Спільна сумісна власність характеризується тим, що її учасники разом володіють і користуються майном (будинком, квартирою, земельною ділянкою, сукупністю речей тощо). Для розпорядження необхідна згода всіх співвласників, яка в одних випадках передбачається, а в інших — повинна бути висловлена у певній передбаченій законом формі. Так, згода учасників має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена, якщо стосовно спільного майна укладається правочин, що потребує нотаріального посвідчення та державної реєстрації (п. 2 ст. 364 ЦК України). Вказані правила застосовуються, якщо законом не встановлено інше для певних видів спільної сумісної власності. Таким чином, право спільної сумісної власності є правом двох або більше осіб разом за спільною згодою володіти, користуватись та розпоряджатись єдиним майном, що належить їм на праві

власності, частки якого попередньо не визначено. Право спільної сумісної власності виникає лише у разі, якщо це прямо передбачено в законі. На сьогодні законодавець відзначає наступні основні підстави виникнення права спільної сумісної власності: набуття майна подружжям за час шлюбу; набуття майна в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї.

Право спільної часткової власності – право двох або більше осіб разом за спільною згодою володіти, користуватись та розпоряджатись єдиним майном, що належить їм на праві власності, з виділенням долі кожного з них. Спільна часткова власність може виникати на підставі прямої вказівки закону, за згодою сторін, на підставі рішення суду, прийняття спадщини кількома особами на підставі закону чи заповіту. На праві спільної часткової власності належить учасникам простого товариства внесені учасниками майно, яким вони володіли на праві власності, вироблена в результаті спільної діяльності продукція та одержані від такої діяльності доходи, якщо інше не встановлено договором простого товариства або законом (ч. 1 ст. 1134 ЦК України). Вичерпний перелік підстав виникнення права спільної часткової власності на земельну ділянку встановлений у земельному законодавстві. Право спільної власності виникає: 1) при добровільному об'єднанні власниками належних їм земельних ділянок; 2) при придбанні у власність земельної ділянки двома чи більше особами за цивільно-правовими угодами; 3) при прийнятті спадщини на земельну ділянку двома або більше особами; 4) за рішенням суду (ст. 87 Земельного кодексу України).

Право членів сім'ї власника житла на користування цим житлом – члени сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону (ст. 405 ЦК України).

Зазначене право проживання є правом сервітутного типу і є особистим сервітутом. Житлове приміщення, яке вони мають право займати, визначається його власником. Під ним розуміється квартира, житловий будинок, придатні для постійного проживання приміщення. Член сім'ї власника житла втрачає право на користування цим житлом у разі відсутності члена сім'ї без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом. Поважними причинами можуть відповідно до закону вважатися строкова служба в армії, навчання, робота за кордоном, лікування, тривале відрядження тощо.

Правове регулювання – це здійснюваний державою за допомогою права та інших юридичних засобів (норм, приписів індивідуального порядку, правовідносин, актів реалізації та ін.) цілеспрямований вплив на суспільні відносини з метою їх закріплення, упорядкування, охорони та розвитку. Зазначені суспільні відносини (політичні, економічні, культурні, тощо) як предмет нормативно-правового регулювання є результатом свідомо-вольової поведінки суб'єктів і відповідно до своєї природи вимагають правового впливу. Правове регулювання не стосується фізичних, біологічних, природних процесів, які не пов'язані з юридичними фактами.

Правовий режим майна суб'єктів господарювання – це встановлені правовими нормами структура цього майна, порядок його придбання (формування), використання і вибуття, а також звернення на нього стягнення кредиторів. Основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права - право господарського відання та право оперативного управління. Господарська діяльність може здійснюватися також на основі інших речових прав (права володіння, права користування тощо),

передбачених ЦК України. Майно суб'єктів господарювання може бути закріплено на іншому праві (зобов'язальному) відповідно до умов договору з власником майна, наприклад, на праві оренди цілісного майнового комплексу державного (комунального) підприємства, іпотеки. Здійснювати господарську діяльність на основі права оперативного використання майна можуть лише ті суб'єкти господарювання, які не мають статусу юридичної особи. Держава забезпечує рівний захист майнових прав усіх суб'єктів господарювання.

Правовий статус суб'єкта – це система визнаних і закріплених державою у законодавчому порядку прав і обов'язків певного суб'єкта.

Правовий статус фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права – це сукупність усіх належних їм прав, свобод та обов'язків. Особливість правового стану іноземців полягає в тому, що на них одночасно розповсюджують свою дію декілька правопорядків: 1) **особистий закон іноземців** – право держави до якого належить особа на підставі громадянства (підданства), постійного місця проживання (доміцилію) або звичайного місця перебування; 2) **закон держави перебування** (тієї держави, на території якого фактично знаходиться особа в певний момент часу). Іноземний громадянин - це особа, яка перебуває на території України або за її межами, не є громадянином України і має достовірні докази своєї приналежності до громадянства (підданства) іншої держави.

Правонаступництво – це перехід суб'єктивних прав (у широкому розумінні - також і юридичних обов'язків) від однієї особи (праводавця) до іншої (правонаступника).

Правопорушення у сфері господарювання – це протиправне діяння (дія або бездіяльність) суб'єкта господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, або порушує відповідні заборони, за яке передбачена господарсько-правова відповідальність.

Правочин – це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами. Односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила. Односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами. Дво- чи багатостороннім правочином є погоджена дія двох або більше сторін. До правовідносин, які виникли з односторонніх правочинів, застосовуються загальні положення про зобов'язання та про договори, якщо це не суперечить актам цивільного законодавства або суті одностороннього правочину.

Предмет господарського договору – умови, що у господарському договорі повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості. При цьому слід зауважити, що майново-господарські зобов'язання між суб'єктами господарської діяльності, які виникають на підставі господарських договорів, мають складний предмет, до якого входять: дії сторін, тобто юридичний (процедурний) об'єкт; майно (речі, права, обов'язки), що є об'єктом матеріальним.

Представництво господарської організації – це відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та

здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи. Філії та представництва не є юридичними особами. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення. Керівники філій та представництв призначаються юридичною особою і діють на підставі виданої нею довіреності. Відомості про філії та представництва юридичної особи включаються до єдиного державного реєстру.

Приватизація – це процес продажу або передачі державної чи суспільної власності (особливо націоналізованої промисловості) у руки приватних інвесторів. Приватизація сфери послуг включає державні контракти з приватними фірмами для забезпечення послуг, які раніше виконувалися громадськими установами.

Приватизація державних та комунальних підприємств – це відчуження майна, що перебуває у державній і комунальній власності, на користь фізичних та недержавних юридичних осіб. Приватизація державних (комунальних) підприємств здійснюється не інакше як на виконання державної програми приватизації, що визначає цілі, пріоритети та умови приватизації, і в порядку, встановленому законом. Майно єдиного цілісного майнового комплексу державного (комунального) підприємства або його окремих підрозділів, що є єдиними (цілісними) майновими комплексами і виділяються в самостійні підприємства, а також об'єкти незавершеного будівництва та акції (частини, паї), що належать державі у майні інших суб'єктів господарювання, можуть бути відчужені на користь громадян чи недержавних юридичних осіб і приватизовані цими особами відповідно до закону. Приватизація державних (комунальних) підприємств чи їх майна здійснюється шляхом: 1) купівлі-продажу об'єктів приватизації на аукціоні, за конкурсом, іншими способами, що передбачають конкуренцію покупців;

2) викупу цілісного майнового комплексу державного (комунального) підприємства, зданого в оренду; 3) викупу майна державного (комунального) підприємства; 4) в інших випадках, передбачених законом. Кожний громадянин України має право на придбання державного майна в процесі приватизації.

Приватизація державного житлового фонду – це відчуження квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках, призначених для проживання сімей та одиноких осіб, кімнат у квартирах та одноквартирних будинках, де мешкають два і більше наймачів, та належних до них господарських споруд і приміщень (підвалів, сараїв і т. ін.) державного житлового фонду на користь громадян України.

Приватизація державного земельного фонду (приватизація землі) – це передача громадянам України у приватну власність земельних ділянок для ведення особистого підсобного господарства, будівництва житлового будинку і господарських будівель, садівництва, дачного і гаражного будівництва.

Приватна власність – одна з форм власності, яку розуміють як абсолютне, захищене законом право фізичної або юридичної особи, чи групи осіб на об'єкт власності: продукти праці, засоби виробництва, гроші та цінні папери, інше рухоме та нерухоме майно тощо.

Приватне акціонерне товариство – це тип акціонерного товариства, яке може здійснювати лише приватне розміщення акцій, а також кількісний склад його акціонерів не може перевищувати 100 акціонерів.

Приватноправові відносини – це відносини, які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи.

Приєднання господарської організації – це вид реорганізації, у ході якої одне або кілька підприємств приєднуються до іншого, в результаті чого до останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних підприємств.

Приналежна річ – це така річ, призначена для обслуговування іншої (головної) речі і пов'язана з нею спільним призначенням.

Принцип автономії волі сторін зовнішньоекономічного договору (контракту) – принцип, згідно з яким права та обов'язки сторін зовнішньоекономічного договору (контракту) визначаються правом країни, обраної сторонами при укладенні договору (контракту).

Принципи господарсько-правової відповідальності – це основоположні засади, що характеризують природу і соціальну сутність господарсько-правової відповідальності. Вони можуть розумітися як у широкому, так і у вузькому значенні. У першому випадку йдеться про основоположні засади, закріплені в розділі 24 ГК України «Загальні засади відповідальності учасників господарських відносин» та інших статтях ГК України. У вузькому сенсі можна говорити про принципи, спеціально названі в ст. 216 ГК України.

Так, у ч. 3 ст. 216 зазначеного нормативно-правового акту закріплено наступне положення: «Господарсько-правова відповідальність базується на принципах, згідно з якими: потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; передбачена

законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі; у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції».

У широкому значенні можна виділити наступні принципи господарсько-правової відповідальності: - гарантування захисту прав і законних інтересів громадян, організацій та держави і забезпечення правопорядку у сфері господарювання (ч. 2 ст. 216 ГК України); - наділення потерпілої сторони правом на відшкодування збитків незалежно від того, чи є вказівка на це в договорі; - застосування передбаченої законом відповідальності виробника (продавця) за недоброякісність продукції незалежно від того, чи є вказівка на це в договорі; - неприпустимість застереження в господарському договорі щодо виключення або обмеження (у порівнянні із законом) відповідальності виробника (продавця) продукції (ч. 3 ст. 216 ГК України); - необхідність виконання зобов'язань у натурі, навіть після сплати штрафних санкцій і відшкодування збитків (ч. 3 ст. 216 і ч. 7 ст. 226 ГК України); - презумпція вини особи, що допустила порушення господарського зобов'язання (ч. 2 ст. 218 ГК України); - перевага законодавчих меж господарсько-правової відповідальності перед договірними (ст. 219 і ч. 1 ст. 231 ГК України); - можливість застосування процедури досудового порядку реалізації господарсько-правової відповідальності (ст. 222 ГК України); - необхідність вживання своєчасних заходів з усунення наслідків правопорушення (ч. 1 ст. 222 і ст. 226 ГК України) тощо.

Принципи господарювання в Україні – це керівні ідеї господарської діяльності в Україні. Відповідно положень ст. 6 ГК України загальними принципами господарювання в Україні є: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника; заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Принципи підприємницької діяльності – це вихідні положення здійснення підприємництва в Україні. Так, відповідно ст. 43 ГК підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом. В цілому, підприємництво здійснюється на основі: вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності; самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; вільного найму підприємцем працівників; комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд (ст. 44 ГК України).

Припинення господарського зобов'язання – це абсолютне припинення правового зв'язку між сторонами господарського зобов'язання на підставах, встановлених у законі або в договорі, та їхніх прав й обов'язків. Господарське зобов'язання припиняється: виконанням, проведеним належним чином; зарахуванням зустрічної однорідної вимоги або страхового зобов'язання; у разі поєднання управненої та зобов'язаної сторін в одній особі; за згодою сторін; через неможливість виконання та в інших випадках, передбачених законодавством. Господарське зобов'язання припиняється також у разі його розірвання або визнання недійсним за рішенням суду.

Припинення права власності – це відділення від суб'єкта правомочностей володіння, користування та розпорядження майном, можливості господарського панування над ним, а також звільнення від тягаря утримання майна та несення ризику його випадкової загибелі або пошкодження. При припиненні права власності особа втрачає гарантовану законом можливість здійснювати на свій розсудом та відповідно до свого інтересу правомочності володіння, користування та розпорядження майном, які належали йому раніше, а також включати його в сферу свого господарського панування, та усувати інших осіб від цього майна. У сучасних дослідженнях проблем припинення права власності зустрічаються також інші формулювання. Наприклад, під припиненням права власності пропонують розуміти «результат впливу дозволяючих та (або) зобов'язуючих юридичних фактів на правовідносини власності щодо об'єктів права власності, для якого характерний перехід права власності на цей об'єкт цивільних прав від одного до іншого, тобто зміна власника». Дослідники, при цьому вказують на ту обставину, що зміна власника земельної ділянки при припиненні права власності є неминучою та відбувається завжди, оскільки земля як особливий об'єкт права власності зникнути в результаті споживання

або загибелі не може. З таким твердженням слід погодитися, якщо врахувати, що у якості дозволяючих юридичних фактів, розуміють ті, в яких реалізація дій по припиненню права власності залежить від особистого розсуду суб'єкта права власності, а зобов'язуючих – ті, які характеризуються імперативністю, тому що право власності припиняється примусово поза волею власника. У класиці цивілістики встановлене таке загальне правило для цивільних відносин з припинення права власності: право власності втрачається однією особою, коли його набуває інша; така заміна власників настає або за волею колишнього власника (тоді йдеться про відчуження), або проти або поза його волею (конфіскація, набуття права на річ у результаті давності).

Припинення суб'єкта господарювання – це юридичні умови, за яких суб'єкти господарювання втрачають право провадити господарську діяльність. Юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам у результаті злиття, приєднання, поділу, перетворення (реорганізації) або в результаті ліквідації за рішенням, прийнятим засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженим ними органом, за судовим рішенням або за рішенням державних органів, прийнятим у випадках, передбачених законом.

Природна монополія – стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку

менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги).

Продукція – це матеріальний результат трудової діяльності або виробничих процесів, що має корисні властивості і призначений для використання споживачем.

Продукція, плоди, доходи – це все, що виробляється, добувається, одержується з речі або приноситься річчю. Продукція, плоди та доходи належать власникові речі, якщо інше не встановлено договором або законом.

Процедури, що застосовуються до неплатоспроможного боржника – розпорядження майном боржника; мирова угода; санація (відновлення платоспроможності) боржника; ліквідація банкрута. Санація боржника або ліквідація банкрута здійснюється з дотриманням вимог антимонопольно-конкурентного законодавства. З дня винесення ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство реорганізація юридичної особи - боржника власником (уповноваженим ним органом), а також передача майна боржника в статутний капітал допускаються лише у випадках та порядку, передбачених законом.

Публічне акціонерне товариство – це тип акціонерного товариства, яке може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій, а також кількісний склад його акціонерів може перевищувати 100 акціонерів.

Публічним договором – це договір, за яким одна сторона – підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля,

перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо).

Публічні зобов'язання суб'єктів господарювання – це зобов'язання суб'єкта господарювання здійснювати виконання робіт, надання послуг або продаж товарів кожному, хто до нього звертається на законних підставах. Суб'єкт господарювання не має права відмовити у виконанні робіт, наданні послуг, продажу товару за наявності у нього такої можливості або надавати перевагу одному споживачеві перед іншими, крім випадків, передбачених законодавством. Суб'єкт господарювання, який безпідставно ухиляється від виконання публічного зобов'язання, повинен відшкодувати другій стороні завдані цим збитки в порядку, визначеному законом. Кабінет Міністрів України може у визначених законом випадках видавати правила, обов'язкові для сторін публічного зобов'язання, в тому числі щодо встановлення або регулювання цін. Умови зобов'язання, що не відповідають цим правилам або встановленим цінам, є недійсними.

Реальна частка – це частка у праві на річ. Вона визначається при припиненні права спільної власності і поділі речі. У цьому випадку йдеться саме про право на частину речі.

Режим найбільшого сприяння – в силу такого режиму, іноземцям таких прав та/або встановлення таких обов'язків, які надані для громадян будь-якої третьої країни, які перебувають на території даної країни в найбільш вигідному у правовому відношенні становищі.

Резервний та інші фонди банку – фонди, що зобов'язані формувати банки на покриття непередбачених збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях. Розмір відрахувань до резервного фонду має

бути не менше 5 відсотків від прибутку банку до досягнення ними 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку.

Реквізиція – це примусове відчуження у власника майна з метою суспільної необхідності у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та інших надзвичайних обставин за умови попереднього і повного відшкодування його вартості.

Реорганізація суб'єктів господарювання – це процес здійснення юридично значущих дій і прийняття юридичних актів, який спрямований на припинення і (або) створення одного або декількох суб'єктів господарювання і характеризується переходом прав і обов'язків реорганізованого суб'єкта в порядку універсального правонаступництва до знову створеного (який продовжує існувати) або знову створених суб'єктів господарювання.

Речі нерухомі та рухомі. До **нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість)** належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. **Рухомими речами** є речі, які можна вільно переміщувати у просторі.

Речі подільні та неподільні. **Подільною** є річ, яку можна поділити без втрати її цільового призначення. **Неподільною** є річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення.

Речі споживні та неспоживні. **Споживною** є річ, яка внаслідок одноразового її використання знищується або припиняє існувати у

первісному вигляді. **Нespoживною** є річ, призначена для неодноразового використання, яка зберігає при цьому свій первісний вигляд протягом тривалого часу.

Речове право – це право особи на річ, за яким забезпечується задоволення її інтересів шляхом безпосереднього впливу на річ без сприяння інших осіб.

Ознаки речових прав: 1) абсолютний характер речових прав (одна із сторін у речовому право відношенні чітко невизначена, зобов'язаними щодо суб'єкта речового права є кожен учасник цивільних відносин; здійснення речового права забезпечується пасивною поведінкою зобов'язаних осіб, які повинні утриматися від вчинення певних дій; 2) об'єктами цих прав є лише речі (об'єкти матеріального світу); 3) наявність такої властивості як право слідування (з переходом одного речового права на річ не припиняються інші речові права на неї, іншими словами право слідує за річчю – ст. 659 обов'язок продавця попередити покупця про права третіх осіб на товар; ст. 769 права третіх осіб на річ, передану у найм; ст. 770 правонаступництво у разі зміни власника речі, переданої у найм; 4) вимоги, що випливають з речових прав, підлягають переважному задоволенню; 5) захист речових прав здійснюється за допомогою особливих речово-правових способів захисту (віндикація, усунення перешкод у користуванні та розпорядженні майном, визнання права власності та ін.).

Види речових прав: речове право на своє майно (право власності); речові права на чуже майно: 1) право володіння; 2) право користування (сервітуту); 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій); 5) законом можуть бути встановлені інші речові права на чуже майно (право застави).

Речові права на чуже майно – це 1) право володіння; 2) право користування (сервітут); 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій). Законом можуть бути встановлені інші речові права на чуже майно.

Річ – предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Річ, визначена індивідуальними ознаками, є такою якщо вона наділена тільки їй властивими ознаками, що вирізняють її з-поміж інших однорідних речей, індивідуалізуючи її. Речі, визначені індивідуальними ознаками, є незамінними. Річ є визначеною родовими ознаками, якщо вона має ознаки, властиві усім речам того ж роду, та вимірюється числом, вагою, мірою. Річ, що має лише родові ознаки, є замінною.

Розпорядження – це можливість власника речі визначати її фактичну і юридичну долю. Одна з трьох класичних правомочностей власника (поряд із володінням і користуванням). Право розпорядження в об'єктивному розумінні є сукупністю правових норм, за допомогою яких закріплюється можливість визначити юридичну чи фактичну долю речі (майна). Отже, розпорядження – це визначення власником юридичної або фактичної долі майна (речі), або можливість особи (як правило власника) самостійно вирішувати юридичну і фактичну долю майна (речі) шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану чи призначення і т. ін. (наприклад, продати, подарувати, заповісти, або переробити чи змінити цільове призначення тощо).

Розпорядження майном неплатоспроможного боржника – це система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням та розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження та ефективного використання майнових активів боржника та проведення аналізу його фінансового становища.

Розрахункові операції банків – такі, що спрямовані на забезпечення взаємних розрахунків між учасниками господарських відносин, а також інших розрахунків у фінансовій сфері. Для здійснення розрахунків суб'єкти господарювання зберігають грошові кошти в установах банків на відповідних рахунках.

Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна – це один із основних принципів правого регулювання відносин власності за яким власник майна несе ризик його випадкового знищення та випадкового пошкодження, якщо інше не встановлено договором або законом.

Рухомі речі – це властивість і ознака речі, означає можливість вільно переміщувати річ у просторі.

Садиба – це земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями. У разі відчуження житлового будинку вважається, що відчужується вся садиба, якщо інше не встановлено договором або законом.

Санація (відновлення платоспроможності) боржника – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може

здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство. Ініціювати процедуру санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство мають право боржник або кредитор.

Санація боржника до порушення справи про банкрутство – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство.

Сервітут (право користування чужим майном) – це право обмеженого користування чужим майном (речами) з установленою метою і в певних межах. Це право може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Сервітут може належати власникові (володільцеві) сусідньої земельної ділянки, а також іншій, конкретно визначеній особі (особистий сервітут).

Сервітут визначає обсяг прав щодо користування особою чужим майном. Сервітут може бути встановлений на певний строк або без визначення строку. Особа, яка користується сервітутом, зобов'язана вносити

плату за користування майном, якщо інше не встановлено договором, законом, заповітом або рішенням суду. Сервітут не підлягає відчуженню. Сервітут не позбавляє власника майна, щодо якого він встановлений, права володіння, користування та розпоряджання цим майном. Сервітут зберігає чинність у разі переходу до інших осіб права власності на майно, щодо якого він встановлений.

Збитки, завдані власникові (володільцеві) земельної ділянки або іншого нерухомого майна, особою, яка користується сервітutom, підлягають відшкодуванню на загальних підставах.

Система роздільності майна – це система, що презентована правилами, відповідно до яких майно, набуто в шлюбі, не змішується, а закріплюється за кожним з подружжя окремо, незалежно від часу і способів його придбання.

Система спільності майна – система, що передбачає об'єднання майна подружжя, набутого в шлюбі (доходів від майна, професійної діяльності), в єдину масу і встановлення щодо нього права спільної власності.

Соціально-комунальні зобов'язання суб'єктів господарювання – це зобов'язання суб'єктів господарювання щодо необхідності за рахунок власних коштів здійснювати передбачені законом та рішенням місцевої ради дії спрямовані на вирішення питань соціального чи комунального забезпечення. Суб'єкти господарювання зобов'язані за рішенням місцевої ради за рахунок своїх коштів відповідно до закону створювати спеціальні робочі місця для осіб з обмеженою працездатністю та організувати їх професійну підготовку. Вони можуть, незалежно від статутної мети своєї діяльності, брати на себе зобов'язання про господарську допомогу у

вирішенні питань соціального розвитку населених пунктів їх місцезнаходження, у будівництві й утриманні соціально-культурних об'єктів та об'єктів комунального господарства і побутового обслуговування, подавати іншу господарську допомогу з метою розв'язання місцевих проблем. Суб'єкти господарювання мають право брати участь у формуванні відповідних фондів місцевих рад, якщо інше не встановлено законом, та у виконанні робіт щодо комплексного економічного і соціального розвитку територій.

Скарб – закопані у землі чи приховані іншим способом гроші, валютні цінності, інші цінні речі, власник яких невідомий або за законом втратив на них право власності.

Складні речі – це такі речі, за допомогою використання яких утворюється єдине ціле, яке можна використовувати за призначенням.

Споживні речі – такі речі, які в результаті одноразового використання повністю знищуються або припиняють існування у первісному вигляді.

Спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Майно спадкодавця переходить до інших осіб в порядку правонаступництва. Зокрема, універсальне правонаступництво передбачає перехід всієї сукупності прав та обов'язків правопередника до правонаступників за винятком тих, що нерозривно пов'язані з особою правопередника. Розрізняють спадкування за заповітом і за законом, який передбачає черговість спадкування.

Спеціальна економічна зона – це територія, в межах якої відповідним законодавством України встановлюється і діє спеціальний правовий режим господарської діяльності та спеціальний порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної економічної зони передбачено встановлення пільг і преференцій, скасування тарифних і нетарифних обмежень з метою прискорення економічного розвитку зазначених територій.

Спільна підприємницька (господарська) діяльність – це діяльність, що базується на співробітництві між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності і на спільному розподілі результатів та ризиків від її здійснення.

Спільна сумісна власність – це спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності. Суб'єктами права спільної сумісної власності можуть бути фізичні особи, юридичні особи, а також держава, територіальні громади, якщо інше не встановлено законом. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом. Майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором, укладеним у письмовій формі.

Спільна часткова власність – власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності. Суб'єктами права спільної часткової власності можуть бути фізичні особи, юридичні особи, держава, територіальні громади.

Спільні підприємства – це такі господарські підприємницькі структури, які утворюються різнонаціональними засновниками та характеризуються наявністю спільного майна, спільним управлінням та спільним розподілом прибутку й ризику.

Споживчий кооператив (споживче товариство) – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

Способами захисту цивільних прав та інтересів є: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної, (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконним рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб

Способи захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів – це: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;

присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; інші способи, передбачені законом.

Споживні речі – такі речі, які в результаті одноразового свого використання повністю знищуються або припиняють існування у первісному вигляді.

Способи набуття права власності – це юридичні факти, з настанням яких особа набуває права власності. Такі способи називаються правомірними способами набуття права власності, а ті факти, які слугують підставою для набуття права власності, називаються титулом набувача (покупця). Приватна власність не може виникнути без існування законних способів набуття (купівлі) приватної власності.

Речі, набуті у такий спосіб, який не передбачався правом, не стають власністю набувача.

Як і будь-яке суб'єктивне цивільне право, право власності може виникати за наявності певних юридичних фактів, зазначених у ЦК України. Всі юридичні факти, які утворюють правовідносини власності (і відповідно суб'єктивне право власності), можна поділити на первісні і похідні.

При з'ясуванні способів набуття права власності критерій класифікації має досить важливе значення, оскільки якщо в основі класифікації виступає критерій волі, то похідними підставами слід визнавати лише ті, які залежать від волі попереднього власника. Таким чином, до первісних способів набуття права власності можна віднести: створення нової речі внаслідок виробничої діяльності (виробництва), переробку речі (специфікацію), знахідку, скарб,

набувальну давність та інші. Похідними ж способами набуття права власності слід визнати численні договори (купівлі-продажу, дарування, поставки, міни, позики тощо).

Якщо ж будувати класифікацію за критерієм правонаступництва, а не волі, то до похідних способів слід віднести також і націоналізацію, реквізицію та конфіскацію як способи виникнення права державної власності.

Як бачимо, при з'ясуванні способів набуття права власності критерій класифікації має досить важливе значення. Тому на законодавчому рівні при встановленні способів набуття права власності доцільно було б дотримуватися сформульованих цивілістичною наукою викладених вище класифікаційних ознак.

Право власності виникає в силу певних юридичних фактів, що іменуються підставами його виникнення.

Статут суб'єкта господарювання – це один з видів установчих документів господарюючих суб'єктів. Він повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству.

Створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції – це такі прояви, що виражені у дискредитації суб'єкта господарювання, схиленні до бойкоту суб'єкта господарювання, схиленні постачальника до дискримінації

покупця (замовника), підкупі працівника, посадової особи постачальника або покупця (замовника), досягненні неправомірних переваг у конкуренції, поширенні інформації, що вводить в оману.

Сторони у справі про банкрутство – це конкурсні кредитори (представник комітету кредиторів), боржник (банкрут).

Страховання – це діяльність спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів. Може здійснюватися на основі договору між страхувальником і страховиком (добровільне страхування) або на основі закону (обов'язкове страхування).

Страховання у сфері господарювання – це діяльність, спрямована на покриття довготермінових та короткотермінових ризиків суб'єктів господарювання з використанням заощаджень через кредитно-фінансову систему або без такого використання.

Строк дії договору – це час, впродовж якого існують зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. На зобов'язання, що виникли у сторін до укладення ними договору, не поширюються умови укладеного договору, якщо договором не передбачено інше. Закінчення строку дії договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, що мало місце під час дії договору.

Суб'єкт банкрутства (банкрут) – це суб'єкт підприємницької діяльності, неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження; суб'єктом банкрутства (банкрутом) може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності.

Суб'єкт права власності – це особа, організація чи специфічні соціальні утворення (наприклад держава) за якими право визнає здатність бути носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків в сфері власності.

Суб'єкти права власності – український народ та інші учасники цивільних відносин, визначені статтею 2 Цивільного Кодексу України. Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, встановлених Конституцією України. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу відповідно до закону.

У державній власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить державі Україна. Від імені та в інтересах держави Україна право власності здійснюють відповідно органи державної влади. Управління майном, що є у державній власності, здійснюється державними органами, а у випадках, передбачених законом, може здійснюватися іншими суб'єктами.

У комунальній власності є майно, у тому числі грошові кошти, яке належить територіальній громаді. Управління майном, що є у комунальній

власності, здійснюють безпосередньо територіальна громада та утворені нею органи місцевого самоврядування.

Згідно Цивільного кодексу України суб'єктами права приватної власності є фізичні та юридичні особи. Фізичні та юридичні особи можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть їм належати. Склад, кількість та вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не є обмеженими. Законом може бути встановлено обмеження розміру земельної ділянки, яка може бути у власності фізичної та юридичної особи (ст. ЦК України).

Отже, приватна власність за своєю природою є такою, що не може належати всім. Вона сама теж індивідуалізується залежно від тієї особи, якій належить об'єкт права. Приватна власність із найдавніших часів протиставлялася публічній, насамперед державній, власності.

На сучасному етапі ситуація змінюється досить швидко, поняття власності змінюється, розвивається і на сьогоднішній день сфера застосування інституту права приватної власності в Україні наближається до стандартів, що застосовуються в ринковій економіці промислово розвинутих країн Європи.

Суб'єкти господарювання – це учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому

законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності – фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України; юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України, в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності; об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність; структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України, але мають постійне місцезнаходження на території України; спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України; інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України Держава в особі її органів, місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи.

Судовий прецедент – рішення суду по конкретній справі, яке стало нормою для розв'язання аналогічних справ у майбутньому.

Суперфіцій – право користування чужою земельною ділянкою для забудови, окремий вид прав на чужі речі (глава 34 Цивільного кодексу України).

Особливість суперфіцію полягає в тому, що таке право може відчужуватися землекористувачем або передаватися у порядку спадкування на підставі договору або заповіту, а також дає право землевласнику на прибуток від промислових об'єктів, збудованих на наданій земельній ділянці на умовах суперфіцію. Право користування чужою земельною ділянкою для забудови може бути встановлено на визначений або на невизначений строк. Проте таке право може бути припинено в разі: поєднання в одній особі власника земельної ділянки та землекористувача; закінчення строку права користування; відмови землекористувача від права користування; невикористання земельної ділянки для забудови протягом трьох років поспіль; за рішенням суду в інших випадках, установлених законом.

Суб'єктами суперфіцію можуть бути будь-які фізичні та юридичні особи.

Об'єктом суперфіцію є право користування земельною ділянкою для будівництва певних видів споруд чи будівель з можливістю для суперфіціарія набути право власності на них та для землевласника — отримувати частку прибутку землекористувача. При наданні земельної ділянки в користування з метою забудови необхідно, щоб її подальше використання відповідало цільовому призначенню ділянки. Установлення цільового призначення земель відбувається шляхом їх віднесення до тієї чи іншої категорії і здійснюється на підставі рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень (частина перша ст. 20 Земельного кодексу). Підставами встановлення суперфіцію є договір між власником земельної ділянки та майбутнім забудовником, а також заповіт. Заповіт також може бути підставою встановлення суперфіцію в разі наявності в ньому заповідального відказу, яким заповідач зобов'язує

спадкоємця надати іншій особі право користування для забудови земельною ділянкою, що входить до складу спадщини.

Існуючий суперфіцій також може переходити у спадщину як на підставі заповіту, так і шляхом спадкування за законом. При цьому, оскільки право користування земельною ділянкою для забудови та право власності на зведені на ній споруди, що входять до складу спадщини, є пов'язаними між собою речовими правами, зазначені права у разі поділу спадщини між різними спадкоємцями не можуть передаватись окремо.

Строк суперфіцію може бути визначеним або невизначеним. Мінімальний та максимальний строки суперфіцію в Цивільному кодексі не визначено. Якщо суперфіцій встановлено на невизначений строк, він вважається безстроковим і може бути припиненим за бажанням сторін у будь-який час.

Суперфіцій може бути передано іншій особі за будь-яким цивільно-правовим договором. Укладення такого договору не вимагає погодження його умов із власником земельної ділянки та є для нього обов'язковим. Суперфіціарій не зобов'язаний повідомляти власника земельної ділянки про наступне відчуження суперфіцію, оскільки в Цивільному кодексі (на відміну від правил про відчуження емфітевзису) не закріплено переважне право власника перед іншими особами на купівлю права користування нею. Власник ділянки, у свою чергу, зобов'язаний зберігати той характер відносин з новим суперфіціарієм, який існував з його попередником відповідно до умов договору про встановлення суперфіцію. При цьому слід розуміти, що відчужується або успадковується не земельна ділянка, а право користування нею.

На відміну від сервітуту суперфіцій не може бути безоплатним. Власник сервітуту має право на відшкодування збитків від встановлення суперфіцію. По суті, при укладенні договору суперфіцію право користування, володіння й розпорядження власником земельної

ділянки, щодо якої встановлено суперфіцій, не вилучається. Водночас право тимчасового користування землею власник передає за плату іншій особі, що породжує між ними земельні й цивільні правовідносини.

Схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника) – це спонукання постачальника конкурентом покупця (замовника), безпосередньо або через іншу особу, до застосування постачальником до покупця (замовника) невігідних умов у господарській діяльності порівняно з цим чи іншими конкурентами покупця (замовника).

Тварини – особливий об'єкт цивільних прав. На них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Правила поводження з тваринами встановлюються законом. Тварини, занесені до Червоної книги України, можуть бути предметом цивільного обороту лише у випадках та порядку, встановлених законом.

Товари у складі майна суб'єктів господарювання – це вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги.

Товариство з додатковою відповідальністю – це товариство, статутний (складений) капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного (складеного) капіталу, а при недостатності цих сум - додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника.

Товариство з обмеженою відповідальністю – це товариство, що має статутний капітал, розділений на частки, розмір яких визначається

установчими документами. Максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати 100 осіб. Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів. Учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників.

Товарна біржа – це особливий суб'єкт господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту і пропозицій на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговельним операціям. Товарна біржа є юридичною особою, діє на засадах самоврядування і господарської самостійності, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банку, печатку зі своїм найменуванням. Товарна біржа створюється на основі добровільного об'єднання заінтересованих суб'єктів господарювання. Засновниками і членами товарної біржі не можуть бути органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також державні і комунальні підприємства, установи та організації, що повністю або частково утримуються за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів. Заснування товарної біржі здійснюється шляхом укладення засновниками угоди, яка визначає порядок її створення, склад засновників, їх обов'язки, розмір і строки сплати пайових, вступних та періодичних внесків. Засновники сплачують пайовий внесок. Товарна біржа діє на підставі статуту, який затверджується засновниками біржі. Товарна біржа не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку. Товарна біржа здійснює свою діяльність за принципами рівноправності учасників біржових торгів, публічного проведення біржових торгів, застосування вільних (ринкових) цін.

Торговий патент – це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта господарювання займатися певними видами підприємницької діяльності впродовж встановленого строку. Спеціальний торговий патент – це державне свідоцтво, яке засвідчує право суб'єкта господарювання на особливий порядок оподаткування відповідно до закону. Порядок патентування певних видів підприємницької діяльності встановлюється законом.

Торгово-промислова палата України (ТПП) – недержавна неприбуткова самоврядна організація, що об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання. ТПП – це недержавна організація, створена за принципом добровільного об'єднання її засновників, метою якої є сприяння розвитку національної економіки та її інтеграції до світового господарства.

Транснаціональні корпорації – це організації, у яких головна компанія належить капіталу однієї країни, а філії, розташовані у багатьох країнах світу.

Тягар утримання майна несе його власник – це один із основних принципів правового регулювання відносин власності. Власник зобов'язаний утримувати майно, що йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом.

Узгоджені дії – це дії, що проявляються в укладенні суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийнятті об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання, а також створення

суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання.

Установчі документи суб'єкта господарювання – це документи встановленої законом форми, згідно з якими суб'єкт господарювання виникає і діє як суб'єкт права, які регулюють порядок, умови узгодженої діяльності засновників, а також визначають правовий статус створюваного суб'єкта господарювання – господарської організації. Установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання. На підставі установчих документів створюються лише суб'єкти господарювання – господарські організації. Обрана засновниками організаційно-правова форма суб'єкта господарювання грає визначальну роль у встановленні правового статусу суб'єкта господарювання, складу і змісту його установчих документів, комплексу його прав та обов'язків, визначенні його відносин із засновниками та засновників між собою, встановленні інших важливих положень щодо його існування. В установчих документах повинні бути зазначені найменування суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації, якщо інше не передбачено законом.

Утворення суб'єктів господарювання – це юридичні умови, за яких суб'єкти набувають право провадити господарську діяльність. Суб'єкт господарювання - господарська організація може бути утворена за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у

випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і фізичних осіб шляхом заснування нової господарської організації, злиття, приєднання, виділу, поділу, перетворення діючої (діючих) господарської організації (господарських організацій) з додержанням вимог законодавства. Суб'єкти господарювання можуть утворюватися шляхом примусового поділу (виділу) діючого суб'єкта господарювання за розпорядженням антимонопольних органів відповідно до антимонопольно-конкурентного законодавства України.

Учасники відносин у сфері господарювання – це суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Учасники у справі про банкрутство – це сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) суб'єкта підприємницької діяльності – боржника, а також у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Факторинг – це операція, що поєднує в собі кредитування клієнта з метою формування обігового капіталу, а також ряд посередницько-комісійних послуг. Суть факторингу полягає в тому, що банк купує у клієнта

право на вимогу боргу. Як правило, банком купуються дебіторські рахунки, пов'язані з поставкою товарів чи наданням послуг. Також банк може надавати клієнту ряд інших послуг, таких як ведення бухгалтерії, інформаційні, юридичні послуги. Факторингова послуга оформляється шляхом укладання угоди між банком і клієнтом, в якій має бути зазначено вид факторингу: закритий чи відкритий. При відкритому факторингу дебіторам надсилається повідомлення про укладання угоди і пропонується здійснити платежі безпосередньо фактору. При закритому факторингу дебітори направляють кошти клієнту, а той розраховується з фактором.

Фізичні особи-підприємці – це фізичні особи (громадяни України, іноземці чи особи без громадянства) з повною цивільною дієздатністю, не обмежені законом в правоздатності, зареєстровані у встановленому законом порядку як підприємці, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями усім майном, що належить їм на праві власності.

Фіктивна господарська діяльність – це створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Ознаки фіктивності, що дають підстави для звернення до суду про припинення юридичної особи або припинення діяльності фізичною особою - підприємцем, в тому числі визнання реєстраційних документів недійсними: зареєстровано (перереєстровано) на недійсні (втрачені, загублені) та підроблені документи; не зареєстровано у державних органах, якщо обов'язок реєстрації передбачено законодавством; зареєстровано (перереєстровано) у органах державної реєстрації фізичними особами з подальшою передачею (оформленням) у володіння чи управління підставним (неіснуючим), померлим, безвісти зниклим особам або таким особам, що не

мали наміру провадити фінансово-господарську діяльність або реалізовувати повноваження; зареєстровано (перереєстровано) та проваджено фінансово-господарську діяльність без відома та згоди його засновників та призначених у законному порядку керівників.

Фіктивне банкрутство – це завідомо неправдива заява суб'єкта підприємництва до суду про нездатність виконати зобов'язання перед кредиторами та державою. Встановивши факт фіктивного банкрутства, тобто фактичну платоспроможність боржника, суд відмовляє боржникові у задоволенні заяви про визнання банкрутом і застосовує санкції, передбачені законом.

Філія господарської організації – це відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій.

Фінансова діяльність – це система форм і методів, які використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей, тобто це практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів та спрямована на вирішення таких основних завдань, як фінансове забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності; пошук резервів збільшення доходів, прибутку, підвищення рентабельності та платоспроможності; виконання фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарювання, бюджетом, банками; мобілізація фінансових ресурсів в обсязі, необхідному для фінансування виробничого й соціального розвитку, збільшення власного капіталу; контроль за ефективним, цільовим розподілом та використанням фінансових ресурсів. **Фінансова діяльність суб'єктів**

господарювання включає грошове та інше фінансове посередництво, страхування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансів і страхування.

Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Фінансове посередництво – це діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями.

Фінансове посередництво – це вид фінансової діяльності, що здійснюється банками у формі банківських операцій. Основними видами банківських операцій є депозитні, розрахункові, кредитні, факторингові та лізингові операції.

Фінансовий лізинг (лізинг) – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу.

Фінансові послуги – це послуги, вичерпний перелік яких визначено законодавством, до них належить: випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; довірче управління фінансовими активами; діяльність з обміну валют; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; надання гарантій та

поручительств; переказ коштів; послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення; професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню; факторинг; адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах; управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»; операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів; банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – це абстрактне поняття, яке позначає систему дій і механізмів, які забезпечують торгівлю цінними паперами. На фондовому ринку здійснюється емісія, купівля та продаж цінних паперів. Учасниками фондового ринку можуть бути емітенти – компанії або держава, які випускають цінні папери, інвестори – фізичні, юридичні особи, які купують цінні папери та брокери, дилери, які виступають у якості посередників.

Форма господарського договору – письмова (за загальним правилом, відповідно ч. 1 ст. 181 ГК України, ст. 208 ЦК України), що зумовлено низкою чинників і, насамперед, необхідністю ведення бухгалтерського обліку та звітності суб'єктами господарських правовідносин, захистом інтересів сторін договору тощо. Так, згідно ч. 1 ст. 181 ГК України «господарський договір за загальним правилом укладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо

законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів».

Форми господарсько-торговельної діяльності: матеріально-технічне постачання і збут; енергопостачання; заготівля; оптова торгівля; роздрібна торгівля і громадське харчування; продаж і передача в оренду засобів виробництва; комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності та інша допоміжна діяльність по забезпеченню реалізації товарів (послуг) у сфері обігу.

Форми захисту прав і законних інтересів суб'єктів відносин власності: претензійна форма; самозахист; нотаріальний захист; адміністративний захист; судовий захист; арбітражний (третейський) захист.

Форма власності – це стійка система економічних відносин і господарських зв'язків, що зумовлює відповідний спосіб та механізм поєднання працівника і засобів виробництва.

Форми права власності залежно від суб'єкта права власності розрізняють на: право державної власності, суб'єктом якого є народ України; право комунальної власності, суб'єктом якого є територіальні громади, які реалізують його через органи місцевого самоврядування; право колективної власності, суб'єктом якого є господарські організації корпоративного типу та об'єднання громадян; право приватної власності, суб'єктом якого є громадяни України, громадяни інших держав, особи без громадянства.

Залежно від ступеня персоніфікації суб'єкта права власності розрізняють: право публічної власності, суб'єктом якого є заздалегідь невизначене і постійно змінюване коло (суб'єктом права державної власності є народ України, а права комунальної власності - члени територіальної

громади); право приватно-колективної власності, суб'єкт якого більш-менш чітко визначений - певне коло фізичних та/або юридичних осіб (право колективної власності) або певна фізична особа (право приватної власності).

Форс-мажор – непередбачувані умови, за яких договір (контракт) може бути не виконаний сторонами без настання негативних наслідків (передбачених договором або законом заходів відповідальності). До форс-мажору можуть бути віднесені стихійні лиха, воєнні дії, ембарго, втручання з боку влади тощо.

Функції господарсько-правової відповідальності – це напрямки її дії, що відбивають результати застосування господарсько-правової відповідальності. Господарсько-правова відповідальність як невід'ємна складова забезпечення господарського правопорядку виконує наступні функції: компенсаційно-відбудовна - укладається у відновленні порушеного правопорядку й усуненні наслідків неправомірного поведження суб'єкта господарювання. Завдяки застосуванню господарсько-правової відповідальності нормалізуються господарські відносини, компенсуються збитки, і відновлюються порушені права потерпілої сторони. Ця функція характерна всім формам відповідальності, однак насамперед відшкодуванню збитків і сплати неустойки; попереджувальна функція - проявляється в тому, що не тільки застосування господарсько-правової відповідальності, а й сама погроза її застосування змушує суб'єкта господарювання діяти правомірно. Однаковою мірою характерна всім формам господарсько-правової відповідальності; сигнальна функція - проявляється в тім, що застосування до суб'єктів господарювання господарсько-правової відповідальності є сигналом для правопорушника про необхідність поліпшення своєї роботи з метою запобігання в майбутньому втрат від застосування такої відповідальності. Найбільш характерна ця функція оперативного-господарським і господарсько-

організаційним санкціям; інформаційна функція - сам факт пред'явлення претензії, позову - це інформація про неблагополучний стан господарської діяльності суб'єкта; штрафна функція. У даному розумінні господарсько-правова відповідальність є реакцією на вже вчинені протиправні дії (бездіяльність) у вигляді покарання правопорушника економічними санкціями (неустойка, штраф, пеня).

Холдингова компанія – акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств.

Цивільно-правовий захист права власності – це система активних заходів, які застосовуються власником, компетентними державними органами чи іншими інститутами, спрямована на усунення порушень права власності, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника. Така система захисних заходів є складовою частиною загально-правового механізму захисту права власності та інших цивільних прав.

Цивільно-правові способи захисту права власності є досить неоднорідні за своїм змістом та умовами застосування. Одні з них безпосередньо спрямовані на захист права власності, інші - опосередковано. Проте сам закон певної класифікації засобів захисту права власності не дає, а в спеціальній юридичній літературі висловлюються досить різні погляди на класифікацію способів захисту права власності. Але найпоширенішим є поділ цивільно-правових способів захисту права власності на речово-правові та зобов'язально-правові.

Ціна в господарському договорі – це виражений у грошовій формі еквівалент одиниці товару (продукції, робіт, послуг, матеріально-технічних ресурсів, майнових та немайнових прав), що підлягає продажу (реалізації), який повинен застосовуватися як тариф, розмір плати, ставки або збору, крім ставок і зборів, що використовуються в системі оподаткування. Ціна є істотною умовою господарського договору. Ціни у зовнішньоекономічних договорах (контрактах) можуть визначатися в іноземній валюті за згодою сторін. Суб'єкти господарювання використовують у своїй діяльності вільні та державні регульовані ціни (ст. 189 ГК України).

Цінні папери – це належним чином оформленні документи, які свідчать про майнові права їх власників чи відносини позики між особою, яка їх випустила та кредитором, і приносять їх власникам дохід у вигляді дивідендів чи відсотків. До цінних паперів відносять: акції, облігації, сертифікати тощо.

Штрафні санкції у сфері господарювання – господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання (ч. 1 ст. 230 ГК України). При цьому, слід звернути увагу на необхідність розмежування: неустойки, штрафу та пені як способів забезпечення виконання господарського зобов'язання (ст. 199 ГК України), коли неустойка, штраф, пеня виконують стимулюючу функцію, спонукаючи боржника до належного виконання своїх обов'язків під загрозою застосування до нього заходів відповідальності; а також стягнення неустойки, штрафу, пені як санкцій за порушення господарського зобов'язання, тобто як правового засобу відповідальності у сфері господарювання (ст. 217 ГК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради, 1996, N 30, ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради, 2003, N 18, N 19-20, N 21-22, ст.144.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради, 2002, N 3-4, ст.27.
4. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 № 176/95-ВР // Відомості Верховної Ради, 1995, NN 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст.349.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР 1984, додаток до N 51, ст.1122
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради, 2001, N 25-26, ст.131.
7. Митний кодекс України від 11.07.2002 № 92-IV // Відомості Верховної Ради, 2002, N 38-39, ст.288.
8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради, 2002, N 21-22, ст.135.
9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради, 2003, NN 40-44, ст.356.
10. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 13, ст.64.
11. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, N 50-51, ст.384.
12. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. №3125-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>

13. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. №2121 – III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30

14. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України № 1559-VI від 17.11.2009 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, N 1, ст.2.

15. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 49, ст.682.

16. Закон України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV.// Урядовий кур'єр від 27.08.2003 № 158

17. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // ВВР. – 2005. - № 32. – Ст. 422.

18. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 24, ст.170

19. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. № 3687-XII.//Голос України від 03.02.1994

20. Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19.06.1992 р. № 2482-XII. // Урядовий кур'єр від 07.08.1992

21. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред.. Є.О.Харитонова, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 740с.

22. Банківські операції : підручник / М. І. Крупка, Є. М. Андрушак, Н. Г. Пайтра ; за редакцією доктора економічних наук, проф. М. І. Крупки. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 312 с.

23. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д. ю.н., проф. Л. К. Воронової. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011– 558 с.

24. Харитонова О.І. Право інтелектуальної власності : підручник / О.І. Харитонова, Є.О. Харитонов, Т.С. Ківалова, В.С. Дмитришин, О.О. Кулініч, Л.Д. Романадзе та ін. За заг. ред.. О.І. Харитонової. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 540с.